

№ 1, 2630

Национален
информационен

СРЕЩУ

Брой 6 (2308), година XLVIII, 13 февруари 2004 г. 12 стр., 1 лв.

Захласнати

от английските есета на Бродски, които "Факел Експрес" публикува под заглавието "За скръбта и разума", не отбелязахме оверме поредния прекрасен "Факел" (брой 5-6, година 23). А това е чисто безобразие... В последния брой на най-известното литературно списание у нас четем и препрочитаме Евгений Попов ("Веселие по руски", разказ, и интервю на Георги Борисов с автора), Виктор Ерофев ("Разграждането на водката", очерк), Владимир Войнович ("Портрет на фона на един мит", документална проза срещу Солженицин, и "Предпочитам да бъда на страната на истината", интервю), Александър Солженицин ("Великият изход", историческо изследване, и "Историческата роля на евреите е загледана", интервю), Йосиф Бродски ("Профилът на Кло", есе, и "Инстинктът за действие изчезва", интервю на Адам Михник с автора), Вячеслав Пивоваров ("Бог сред хората", есета).

В дъг "Новият световен безпорядък" четем и препрочитаме Виктор Пелевин ("Медонска критика на френската мисъл", повест), Жан Бодрийяр ("Насилието на глобализацията", есе), Жак Дерид ("Съществува ли държава-бандити", есе), Мишел Уелбек ("Консерватизмът - избор на прогрес"), Александър Янов ("Цивилизационната нестабилност на Русия"), Марлен Аарюел ("Размисъл за Азия или размисъл за Русия"), Гейдар Дамал ("Ислямът и Русия в навечерието на нова световна война"), Махмуд Мохаммад ("да спрем пописниците").

В дъг "Balkanika" четем и препрочитаме Константин Леонтиев ("Дипломатически записки"), Йордан Велчев ("Между Изтока и Запада", историческо есе), Милица Бахич-Хейдър ("Косе е византийското в Балканите"), Огюстен Елиот ("План за въвеждане в пространството на Егейско море", есе, и "Атмосфера на отсъствие", стихотворения).

В дъг "Култура на прехода" четем и препрочитаме Александър Кюсеф ("Метафороза: пазар, теса и думи на сцената на прехода"), Светлана Бойм ("Стихът PR"), Борис Гройс ("В очакване на руската културна идентичност"), Олег Кулик ("Да си руснак е социална категория", интервю).

Както и Никита Лобанов-Ростовски ("Москва по време на светлото минало", спомени и размисли, "Пушкин", есе, "Времето работеше за Бен Ладен", интервю на Георги Борисов с автора), Ирина Лобанова ("В ръцете на българските власти").

Читаме и забавяме!

М.Б.

Кавичка в дома ни

В тези трудни за вестника дни, когато министърът на културата иска да го изгони от редакцията му, все си казвах, че не бива да пиша за "Култура" - проявената просташина ще мине и ще замине - в крайна сметка не помещенията правят вестника, а списващите го и четящите го, както не обстановката прави ресторанта, правят го готвачите и сервитьорите, правят го поднесението гозби и напитки.

И щях да утържа да не пиша за нашия дом, ако в последния брой, в рубриката "Хетеролози", не бях срещнал едни - не навистини за мен - кавички. Не, а. (Няма как да сложим в кавички кавичките, затова ги изписвам така.) От известното време си говорим за тези чуждоземни кавички (!) с колегата и приятел Марин Бодаков. Той твърди, че крайно време е да ги въведем и да регламентираме употребата им, според него те са много необходими, когато има цитат в цитата - вътрешният цитат трябва да бъде отделен с чуждоземските кавички, за да бъде четлив.

Марин е друго поколение, доста по-млад от мен, те до толкова са се сраснали с визуалното, че търсят крайна четливост и означеност и в текста. За това поколение, струва ми се, най-добре би било, ако текстовете се пишат в режим "plain text" - и различните значения да се изписват в различен режим на гарнитурата - ту по-малко (бодливо!), ту в курсив ("италик!"), в различен кегел на буквата, а също не и в различен цвят. След като в текста естествено се върви от смисъл към смисъл, защо отделните смисли да остават затворени само в редовни букви, когато могат да бъдат подчертани и изтъкнати?

Редакторът Бодаков отлично знае що е текст и прекрасно си дава сметка до какъв мъзел за ума и до какво затриване на писмения изказ би довело такава експресивност (изразителност) писане. Но държи на своите кавички, чуждоземни, както им казвам.

В последния брой обаче те са излезли от употребата "цитат в цитат" и са се намъкнали в други значения. Те продължават да си присвояват значения и пред мен, смутен и ядосан, все повече започва да се изпраща въпросът за употребата на чуждестранни знаци в нашата писмена култура.

Първо беше отстъпът. Още преди промените започна да става модно деловите писма да се пишат "както по света", т.е. без отстъп, който да бележи началото на новия ред. Промяната постепенно заля цялата кореспонденция и това естествено повлече след себе си дурхуса - по-голямо разстояние между абзаците. После, постепенно, не знам по каква причина, името на адресата и изпращача в нормите за писане на делово писмо си смениха местата - все по-чужд маниер. После пошлите ни наложиха промяна на местата им и върху плаковете.

Промени ли нещо това, освен стереотипа на дъртаца като мен?

"Култура" също има свой дял в промяната. Публиката, читателите ни и приятелите едва ли знаят през какви спорове мина промяната, през април 1991 г., когато нашият прекрасен художник Христо Градечкиев успя да наложи не двустранно, а ляво равнение на текстовете в колоните, за да се получи "флаг" отясно, за да има далечен намек, смислен към ръкопис (вс е тази цел той избра и шрифта). Налагането беше придружено с дълги и бурни несъгласия, позовавания на едни или други традиции, авторитети и смисли. И не беше лек и еднозначен нашият избор - спомням си, че проф. Никола Георгиев, разбрал, че статията му ще се отпечатва по този начин, категорично отказа да я даде, трябваша много доводи, много увещания, за да се съгласи най-накрая...

Защо дърдорят всичко това?

Защото всичко има смисъл в културата. Както между балсовите трупи на "Кон Туки" има невидими и ненужни на пръв поглед дъски, които ако се мръднат само със сантиметър нагоре-надолу, салът завива наляво или надясно, така всяка промяна на точка, на отстъп, на дурхус отклонява в една или друга посока плаващият дом на културата. Промяна на кавичката също ще го отклони.

И си мисля, че вместо да се занимавам с някакъв министър, по-добре ще е да отида да се карам с Марин - да си седнем с него на кръглата маса на културата - на Културата - на "Култура", да си избодем очите, ако трябва, но да се разберем какво е кавичката, къде е кавичката, каква е кавичката.

Христо Буцев

* Вижте как пишат децата в Интернет-форумите.

ШКОЛА
ЛУКОЙЛ
БЪЛГАРИЯ

Как Народното събрание ще се мести в Партийния дом? - арх. Павел Попов на страници 6-7

Румен Даскалов за бавното време на Николай Генчев - на страници 10-11

Месец на село, "прочетен" от Аве Иванова - на страница 5

Изборът на "Култура"

Стефан Стамболов

Личен архив

в 16 тома
Под редакцията на г-р Димитър Иванов
Издателство Отечество (том I-V, 1997)
УИ Св. Климент Охридски (том VI-XVI, 2001-2003)

Сбогом, Ленин

2003, Германия
Режисьор - Волфганг Бекер
Разпространява Ван Крис
Кино Център
Цени на билетите: 3 и 5 лева

Асиметрия на угодничеството За статута на културната преса

1. Винаги ме е изумявала непопулярността на идеята да се обединяваме около каузи: такива, които смуцват уютата на управленската инерция, такива, които представляват излизане от собствения свят в името на онова пространство, в което единствено е възможно да съществува този свят. Представям си (аплирам, фантазирам) как представителите на образования елит поне веднъж ще се обединят около кауза. Подобни непопулярни идеи ме занимават, откакто заживяхме в нерегламентирано време на илюзорната свобода, откакто съществата да се открийш и съществата да останеш външа в непримирим диалог със смисъла да бъдеш. Съзнавам, че следващите редове ще прозвучат или подозрително, или патетично. Защото повсеместната нагласа да се търсят мотиви за едно или друго действие, е кой какво ще спечели от него, а тук печалба няма! Ако направим инвентаризация на всичко онова, което не успяваме да опазим (значими мисли и състоятелни личности) не защото не мислехме еднакво, а защото все нещо не достига:

гаше: я тревожност, я благодарност, я солидарност, ще се получи дълъг списък на доказателства за личните ни дефицити. Възможно е поводът за тези редове да отнемем или да добавим шрих към така съставения не особено ласкав колективен портрет. Поводът е не просто отношението на Министърството на културата към "Култура" - вестник с 47-годишна история (!), превърнал се в институция на българската култура; става дума за статута на културната преса в държавата, за бюджетните институции, които съществуват заради благодарение на събирателното "национален културен продукт", става дума за културното пространство в страната, който единствен цялостен прочит предлага вестникът, който мизерства на последния етаж на ул. "Александър Батенберг" 4. (Може би това пространство не е толкова широко, колкото ни се иска, написа в юбилейния 2000 брой на вестника Ивайло Знеполски, но върху него е възможна всяка отговорна интелектуална позиция. А след като я има, вестникът може да разчита на солидарността и братството на всички, които я оценяват и държат на нея.)

2. Всички вопли за опазване на културните територии звучат в публичното пространство само когато на политическите им се наложи да примиряват обществена чалга с онези съвкупности от норми, които е откъснато демагогията. Популистският поклон към културата се извършва театрално само когато - за да оцелее, за да продължи, за да победи - мандатоносителят посеща към знанията и влиянието на социолози, историци, писатели, философи, публицисти, плакатиисти и прочее представители на българския образован елит. Когато обаче неговите представители потърсят институционална защита за културното отсъствие на различни проекти, държавата я няма! Получава се особена асиметрия на угодничеството. Вестник "Култура", както и неколцина от останалите наематели в сградата на ул. "Батенберг" 4 - Центърът за либерални стратегии, Центърът за академични изследвания - представляват особени зони - зони, в които (перифразирайки Богдан Богданов) "се прави и преправя жизнено цяло в сложна прежа от реални посредници". Именно те са алтернативното горорене, компенсацията за

смисловия дефицит на всекидневното, а тяхната същинска среща в публичността се случва на страниците на "Култура", вестникът, който не просто модулира сигнала, а тотално отстоява своята мисия - да участва във фабулата на културния хепънинг.

Кръгът "Култура", който утържа много важния за самочувствието на нацията център на етически и естетически анализ, обединява точно този елит - хора, които имат предимството да виждат малко по-напред и малко по-широко в днешното и в утрешното. Те са потребният килород, за който се сещаме в асиметричните пристъпи на тежкия политически смог. Уважаваше себе си демокрация охраняват тези зони. Грещат се за тях, ухаждат ги. И не защото особено харесват, уважават, употребяват или посещават културните територии. А поради много проста самосъхранителна причина: политическите имат нужда от пространството, наречено "Култура", защото съзнават своята завиисимост от образования елит на нацията. В това сложна кръстосване на интереси има както самолюбие, така и осчетоводяване на рейтингите. По-важно е обаче, че има споделяне на определени отговорности - като тази да се дефинират възгледите за света и мястото на нацията в него. Невъзможна задача без интелектуалния елит и неговите културни посредници. Тревожно е и обидно, ако пренебрегнем посегателствата върху тяхната територия. Тревожно и обидно е, ако не започнем дебат за статута на културната преса в държавата, за бюджетните институции, които съществуват заради и благодарение на събирателното "национален културен продукт"; тревожно и обидно е, ако не внесем безпокойство в замисъла на случващото се, ако (пак) не успеем да излезем от собствения свят в името на онова пространство, в което единствено е възможно да съществува този свят.

"Култура" внася някакво безпокойство. По същия начин, когато хубава жена мине покрай застаряващи възгоризни жени, то тя разпръсква край себе си безпокойство... Мисля, че това е за хубаво и е добре, когато нечие присъствие внася безпокойство! Иначе всичко е като умряло! Боя се, че започване да свиване с умрялото!, написа Великият Йордан Радичков. Както се казва, след него е редно просто да замълчим...

Еми Барух

Телевизионна програма

Обединяващ икономически, омертвяващ политически и не-удовлетворителен скръпно зрител през миналата година най-после се сдобил с български аналог на може би най-предпочитаните тук чужди телевизионни програми "Discovery" и "Animal planet". Дочака телевизията ЕСЕТ, абривиатура от името (на английски) на "Европейски център за обучение и квалификация" ООД, собственик на изданието от СЕМ лиценз за образователния ТВ канал. Под егидата на Центъра са още Учещица "Европа", той работи съвместно и с Фондация национални и културни традиции. Впечатляваща шапка, отговорни партньори - предприемачи, нациите има "тежки" намерения; личи - съвсем не се мисли като еднородна, а като сериозен проект, който все повече ще се утвърждава. За това можем да съдим и по съдържанието на програмата - освен любимиците и информативни документални филми, ТВ ЕСЕТ предлага и предавания

ЕСЕТ - телевизия с мисия

собствена продукция, което "Discovery" и "Animal planet" не правят. Съществена разлика! Тази продукция дори не е непрофесионална: например предаването "Линейна консумация" през 2003 г. европейския езиков знак, присъжда за успешни и ефективни практики и проекти в областта на преподаването и изучаването на чужди езици от програмата на ЕС "Леонардо да Винчи". Първата българска образователна телевизия има също и други интересни и забавни предавания: "Езикова култура за всекиго" (забележете падежната форма - не "за всеки", а "за всекиго" - така, както е граматически редно да се казва), "Игра на думи", "Първи стъпки" - за компютърна грамотност, "Сезоните в моята градина", "Елементарно" - за начина на действие на различни научни и битови техники и технологии, "Хронограф" - за исторически събития, "Църковен календар" и т.н. Особено полезен е - след като останали

лите български телевизии почти се отказва да го правят - т.нар. "Образователен справочник", където зрителят може да се информира за различните културни събития през съответния ден. А ако се загледа във предаването "Игра на думи", може и да му светне пред очите за бъдещето на българската култура, виждайки надежда в младите - умни, можещи, образовани. Знае се българският, знаят се българските литературни класици - въобще удоволствие, красота и ползата за интелигентното сърце. Всичко това добори, че телевизията ЕСЕТ външно работи със съзнанието за мисия - да научим български, да научим английски, да можем да боравим с компютри, да сме наясно с гражданството, историята, културата - днес и преди... А на фона на тоталното озвучаване на българското общество, в което вестници като "Шок", "Сензация" и "Палак" мизоген реализираха латентен бум, а сред най-известни-

те български са куч-звездата Азис и кучият бляватин Евлени Минчев, появата на ЕСЕТ си е направо глътка свеж въздух, че не всичко е загубено за социума, че има все пак за него надежда благодарение на стремежа у някои негови (млади) членове да не мръзват на нивото на културата на ежедневната преса и на забавните телевизионни предавания и игри; че ги възбуждат и други ценности, освен поредната печалба на джип или джакот. Електронната медия като пропаганда по-добре от това да се съчетава най-популярният с най-елитарния посредник, за да се получи слаб, от който по-нататък може да се изкове българското, но не като самодоволно българче в зърнците и креснене "Булар, булар!", а с промислен европейски проект - нещо, от което крайно се нуждаем, но за което останалите български телевизионни канали почти не се замислят.

Мумко Новков

Наградата на Приятелите на "Монд дипломатик" 2003 - срещу уеднаквената мисъл - бе присъдена за първи път през декември м.г. на Хауард Зин за книгата му "Популярна история на Съединените щати". По повод връчването на наградата четиримата патрони публикуваха следния текст.

Да пропукаме мисленето

Къде са днес хората като Бертран Русел, осмеляващи се, заедно с Айнщайн, в разгара на Студената война да призават към разоръжаване? А единайсет години по-късно да се противопоставят на американските вандализми във Виетнам чрез създаването на Международния съд срещу Военните престъпления? Къде са жените, които с Манфеста на 343-те се осмеляха публично да се поставят извън закона, като заявяваха, че са правили аборт - за да искат свободен достъп до контрацептивите и до доброволното прекъсване на бременността? Къде са съвременните Стефан Цвайговци и Хайнрих Бюловци, нападнали властта гъръко и на висок глас? Оазисите на Иван Илич окончателно ли престъгнаха? Къде са хората като Анри Корюел, отказващи да избягат от Египет, за да се опълчат на Ромел? Къде са антиколониалистите като него, прекарващи осемнайсет месеца в затвора за поддръжката им за ФНО? Къде са хората като Ганди, плащащи със себе си, за да ускоряват падането на Британската империя в Индия? Къде са онези 121 човека, които оправдаваха актовете на непочинение и помощта за въстаниците, смятайки, че: "чрез спонтанно себеосъзнаване, извън рамките и предписанията лозунги, за пореден път се роди съпротива, търсеща и измисляща форми на действие и средства за борба, съобразени с новата ситуация. Било поради инерция или доктринална свенливост, било поради националистични или морални предрасъдки - политическите групи и сериозната преса са се разбрали да не признават смисъла и истинските искания на тази съпротива."

Къде са днес хора като Албер Лондр, топящи перото си в раните на Гвианската каторга, разобличаващи още през 1920 г. заблудите на младия СССР, успяващи да постигнат промени в законодателството върху лудниците или осмеляващи се да настроят срещу себе си френските колонизатори? Къде са мислителите с размах на Фуко, радикално революционизиращи погледа към лудостта, затвора, сексуалността? Къде са хората от величината на Бурдieu, възстановяващи социологията и в същото време упорито защитаващи социалната роля на критичния интелектуалец? Къде са днес Хана Аренд, Корнелиус Касториadis, Антонио Мачадо или Федерико Гарсия Лорка? Днес джудетата са натъхнати в обезличаващ калъп. На уеднаквяването на речта може да се равнява само елементарността й - но нали разбираме на света в неговата сложност, в неговите тънкости и противоречия е същността на човешката еманципация! Някои жени, някои мъже продължават все пак да влизат в ежедневни битки, да се борят лице в лице, да действат неуморно, за да пропука доминиращото мислене. По този начин те смело утвърждават във времето ролята на критичния интелектуалец като контравласт.

Именно за да ги подкрепим, да ги изтъкнем и за да се бори със сегашната интелектуална апатия, Асоциацията на приятелите на "Монд дипломатик" създаде Наградата на приятелите на "Монд дипломатик" - срещу уеднаквената мисъл. Поддръжките намеренията й, ние поемаме патронажа над нея.

Дарио Фо, нобелов лауреат за литература,
Коста Гавра, кинорежисьор,
Хосе Луис Самперо, писател,
Жозе Сарамаго, нобелов лауреат за литература.

Бел. ред. Асоциацията на приятелите на вестник "Монд дипломатик" е основана през 1995 г. През 2000 г. тя става най-големият акционер на вестника след групата "Le Monde". Асоциацията и работещите във вестника държат днес 49% от капитала му. Асоциацията на приятелите на "Монд дипломатик" организира годишно повече от 600 изд. - колоквиуми, дебати - във Франция и в чужбина и така играе важна роля в разпространението на идеите.

Музиката в Програма Христо Ботев на БНР (13 - 20.02)

"Еврокласик ноктирно" (03.00 - 05.00 часа) - акценти.
14.02. - "Флорентинска трагедия" (Цемлински).
15.02. - Симфония N4 (Чайковски).
16.02. - Концерт на Би Би Си симфоничен оркестър.
17.02. - "Шехерзада" (Римски - Корсаков).
18.02. - Барокови камерни творби.
19.02. - Писни за орган.
20.02. - Концерт на СО на Норвежкото радио.
"Класик парк" (11.00 - 12.00 часа)
13.02. - "Фантомът на чардаша" с Румяна Караkostова - Време за целувки.
14.02. - "Класик парк" - Елена Хубанова за музиката в програмата.
16.02. - "Ноти бене" - Аделина Александрова представя Шалиши, Бокерини, Р. Шайн, Й. Дафол.
17.02. - "Малките бисери" със Здравка Андреева - Концерт по слушателски обаяния.
18.02. - "Каштате юбилат" с Мануела Манчева - хорова вест.
19.02. - "Български изпълнители" със Светлана Димитрова - Виртуозни ари.
15.02. - "Неделен следобед" (13.30 - 16.00 часа) с Цветана Тончева - свиря кб. "Емерсън", нови записи на хор "Акцентус".
"Музикални вечери" (19.30 - 21.30 часа)
13.02. - Камерен концерт на наши инструменталисти и певци.
14.02. - "На опера в събота" с Наталия Илчева (20.00 - 24.00) - Любимите сюети в българските опери - "Терзана", "Цар Калоян", "Алена", "Майстор", "Мария Десислава".
15.02. - "Част от големите бисери" - творби от Бетховен, Менделсон, Масне, Орф.
16.02. - "Евродиско" от Лондон. Свири оркестърът на Би Би Си - Симфония N4 (Малер).
17.02. - "Студия музика" с Емил Мирчев - Вечер на Й. Сук (130 г. от рождението му).
18.02. - "Контрапункт" с Мая Попова и Екатерина Дочева. Гост - проф. Никола Георгиев.
19.02. - "Метроном" с Наталия Илчева - обзорно музикално предаване.
(23.00 - 24.00 часа)
13.02. - "Музика саkra" с Димитър Григоров - Музика за великия пост.
15.02. - "Музиката, която обичам" - Юлиана Алексиева разговаря с Коста Вълков - инженер.
16.02. - "Споменани ишеници" с Милан Панайотов - "Заради Беше" албум на Ларо Романо.
17.02. - "Междо барока и рока" с Янина Богданова и Кристиан Бояджиев - Във виното е истината.
18.02. - "В джобен формат" с Милан Панайотов - "Стои, на мърдай" (Роб Зюйдман).
19.02. - "Джаз клуб" с Кристиан Бояджиев - песни от каталога на Мотуви2003 г.
Вестникът не носи отговорност за настъпващи промени в програмата!

Николай Коларов, професор по чело в университета "Св. Тодор" в Сейнт Пол, Минесота, участва в международна конференция по хуманитаристика в Хонolulu (8-11.1.2004), на която представя изследването си "Човек не от този свят" - филмовата музика на Симеон Пиронков, част от работата по докторската му дисертация. Извадка му предизвиква интерес - и към големия наш композитор и изобщо към българската музика и култура, и той е покани да участва в следващи научни форуми, организирани от Хайландския университет. За "Култура" г-н Коларов сподели, че във връзка с предстоящите му усилия по популяризиране на българската музика, през март в университета "Св. Тодор" ще се проведе за втори път концерт "Съвременна българска музика".

К

ФАКТИ ФАКТИ ФАКТИ ФАКТИ ФАКТИ
На 4.2.2004 се игра за пръв път възстановен спектакъл на Народния театър "Разбиване" от Нил Лабют. Постановка Снежина Танковска. Участват Захари Вахаров и Емануела Шкодрева. + + + Излезе брой 8-9/2003 на списанието за театър "Ното ludens". Премиерата на интересния брой бе на 2.2.2004 в ЕВКК. + + + Новият спектакъл на НТМ е "Сексикомедия в лятна нощ" по Уди Алън. Постановка Войко Илиев. Сценария Петър Митев. Участват: Георги Кадурин, Мая Вабурска, Вихър Стойчев, Мариана Миланова, Лиля Шопова, Стефан Мавродиев. + + + На 6.2.2004 бе премиерата на копродукцията на ДКТ-Шумен и Театъра на голия охляв (НБУ) "Топлина през ноември" от Яна Добрева. Постановка Виктория Вихрова. Сценария арх. Зарко Узунов. Музикално оформление и мултимедийни ефекти Спас Спасов. + + + На 9.2.2004 на сцената на Народния театър гастролира ДКТ-Шумен с мюзикла "Кривообразната цивилизация" от Добри Войников. Постановка Димитър Шарков. Музика Стефан Вълдобрев. Сценария Виригина и Марина Долови. Хореография Ана Цвектова-Гайдарова. Със специалното участие на актьора Николай Урумов.

8-ми международен София филм фест

Както вече бе обявено, мажоритният СФФ ще се състои от 4 до 14 март, с допълнителна програма от 15 до 21 март в София и Бургас. Международният конкурс този път ще включва 14 заглавия. Повечето от тях са получаващи награди на престижни фестивали: "Реконструкция" (Дания, реж. Кристофер Бое) има "Златна камера" в Кан, ФИПРЕССИ - режисьор на годината; "Коктебел" (Русия, реж. Борис Хлебников и Алексей Поповичев) - специална награда на журито в Москва; "Часовите на деня" (Испания, реж. Хайме Росалес) - награда на ФИПРЕССИ от Кан; "Мария" (Румъния, реж. Каали Нетцер) - специална награда на журито и награда за женска роля от Локарно. България ще бъде представена в конкурса с "Моята мисъл" на дебютантката Зорница София. Отделно, в конкурса Jameson, 12 ролни късометражни филма ще се състезават за награда от 6000 евро. Международното жури е в състав: Джери Шаубърг (председател, режисьор на класиката "Плахиото" с Ал Пачино и Джийн Хекман), Корнел Муиндрю (Унгария, носител на голямата награда на Стела Артоа на 7-ия СФФ с "Приятни дни"), Бабак Пайми (Иран, носител на миналогодишната награда за режисура във Венеция за филма си "Тайно гласуване") и Самуел Фини. Сред очакваните гости на фестивала са режисьорите Андрей Кончаловски ("Домът на гласуване"), Горан Маркович ("Кордонът"), Сърджан Каранович ("Любовни последи"), Ян Хржебеи ("Пупендо") и гр. Очакват се и актрисите Катя Рима (с филма на Маргарете фон Тротта "Розеншраус") и Тилда Свинтън ("Малкият Адам"). На откриването ще видим новия филм на Такеши Китао "Заточник" (награда за режисура във Венеция), а на закриването - "Басейнът" на Франсоа Озон. Други любимици премиери са "Завръщане" (реж. Андрей Звягинцев, "Златен лъв" във Венеция), "По тази земя" на Майкъл Уинтърботъм ("Златна мечка" от Берлин), "Куфарите на Тас Лупър. Епизод 1: Историята за Моаб" на Питър Гринауей, "Непоносима жестокост" на Браян Коен. Директорката на Европейската филмова академия Марион Дьоринг ще представи "Догва" на Ларс фон Триер. Освен споменатите сръбски филми, сред българските заглавия се откроява и "Отчужденост" на турчина Нури Билге Джейлан. Сред българските премиери ще бъдат изградите "Хубава си, мила моя" на Георги Дюлгеров, "Другият наш възможен живот" на Румяна Петкова, "Шантаж ден" на Силвия Пешева, както и документалният "Гласове" на Едгара Трайкова. Акценти в рубриката "Световен екран" са бразилският "Трагедия на Боза" (реж. Фернандо Мейрелес, 4 номинации за "Оскар") и "Кърваво злато" на Джафар Панахи (Главната награда на "Освен поглед" в Кан). Освен обявените вече ретроспективи на Уол Кар-Вай и Рангел Вълчанов, ще има и специална програма от ирландски заглавия, с акцент филмите на Нийл Джордън.

Олег Константинов

Многогласната общност

Rue Descartes, бр. 42: "Политика на общността". Paris, PUF, 2003

Жил Шатле, Жак Дерид, Жан-Пьер Фай и Доминик Лекур основават през 1983 легендарната днес институция на Международния философски колеж като алтернатива на ризидното университетско образование и на институционализираната академична философия, доминираща в епохата в Европа и в частност във Франция. През изминалите години Колежът остава място за разгръщане на свободната критическа философия, през което преминават голяма част от големите философи на Втората половина на ХХ век. През 2003 Колежът празнува двайсетия си рожден ден с международни срещи в Париж ("Работата на мисълта: стилове, кризи, преходи", открити от президента на Колежа Франсоа Нуделман, с участието на някои от най-авторитетните му фигури - Жак Дерид, Жан-Лок Нанси и Мишел Деги. В юбилейния период се появява и новият брой на списанието Rue Descartes.

Списанието е привидно просто именовано от адреса на Колежа в Париж, помещаващ се в сградата на Министерството на науката на ул. "Декарт". Но очевидно името е заредено и с по-гълбоко послание, резултат на щастлив случай. Резонансът на думите "улица" и "Декарт" (имплицитна обяснява на мисълта, рационалността, опита и лично с тълпата, случайността, публично и безлично) е достатъчно символически и сам по себе си предлага поле за импробизация пред мисълта. Въпросният брой сякаш тематизира резонанса на това име: той е посветен на мисълта върху общността, и то върху политиките на общността, на политическата общност, което "естествено" място, същото й място, разбира се, е улицата.

Под редакцията на президента и вицепрезидента на Колежа, Франсоа Нуделман и Антоан Суез, с нова концепция, актуални рубрики и нов, впечатляващ дизайн, Rue Descartes придобива нов, адекватен на момента статус и си възвръща престижа на едно от най-влиятелните културни издания във Франция. Неговата стратегия се основава на публикуването на тематични броеве (между последните броеве можем да отбележим "Материалът, виждането и чувството", "Queer: да мислим отново идентичностите", "За какво служи философията на науката?", интервю по темата на броя с водещ философ/творец (напр. Едуар Гласан, Пиер Суаж, Жорж

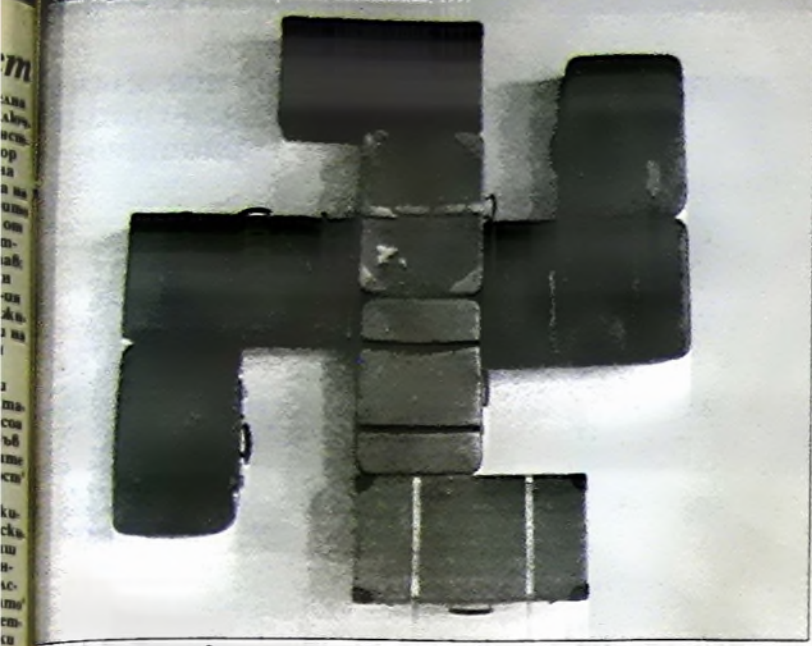
сен анализ, чиято крайна цел е, разбира се, критическо пресмисляне на политическите принципи, физирирали модерната история. Централно място в анализа заемат понятията народ и суверенност, и традиционните свързани с тях теми за хомогенността, идентичността, репрезентацията, произхода и "природния", етнологически характер на политическата общност. "Политика на общността" като цяло се намира под знака на Жан-Лок Нанси и Жак Рансиер, доколкото следва техния радикален опит за редифиниране на политическата общност. Концептуалният брой остава значава крачка в мащабния проект за очертаване на нова парадигма на политическата мисъл, основана на представата за "несубстанциални" народ и общност, тоест предпоставяща съпротива срещу идеята за тяхната подчиненост на репрезентацията, хомогенността, формата, догмата и закона. "Политика на общността" продължава търсенето на един безимен друг на общността (другия, когото Нанси изглежда бие заедно, а Бланшо - непризнаваема общност). В крайна сметка новият брой на Rue Descartes скандира по свой начин и тласка напред големия въпрос: Възможна ли е и как е възможна общност на изключителност, съществуват ли заедно, което не значи неповторимостта и не сортира другия в парадигмата на същото? Изданието на Международния философски колеж сигнализира необходимостта от безкомпромисен критически дебат, който всяко политическо действие трябва да започне. Неприемливостта на днешния удар на човешката настъпва ден за новата политика и за нова общност.

Боян Манев

Редактор на рубриката доц. г-р Милена Николчева

Рубриката се поддържа от Националния център за култура

Тодосиевич, Бог обща сърбите, инсталация, 1997

Браво, Раша Тодосиевич

Без много шум премина големата ретроспектива на сръбския художник Раша Тодосиевич. Изложбата, разположена върху огромната площ на последния етаж в Националната галерия за чуждестранно изкуство, представи неговите инсталации, перформанси, текстове и документация. Малко познатите му у нас произведения шокират със своята мащабност и като размери, че са създадени в началото на 70-те години на XX век неминуемо ги обвързва с тогавашната политическа ситуация в Югославия, но и подтиква към съпоставка на възможните граници на свободно изразяване по същото време у нас...

Раша Тодосиевич започва кариерата си в началото на 1970-те заедно с още няколко концептуални художници, събрани около галерията на Студентския културен център в Белград. Той организира акции, перформанси, използва собственото си тяло като художествен материал, изнася лекции за новото изкуство и изработва творби от нетрапни материали. Тогавашният художествен еликтър започва да се налага, противопоставяйки се на утвърдените форми на изкуство като живописата или скулптурата. Раша Тодосиевич обикаля целия свят и показва свои работи, свързва се с много от тогавашните водещи млади художници, но световна слава му носи перформансът "Was ist Kunst?". С неумолимо репресиен глас художникът (извън кадър) задава "вечния" въпрос на младо момиче сякаш е на полицейски разпит. И пак като на разпит момичето пазират отбора с каменна физионо-

мия и не издава нито звук дори след мълчаливо поседателство над него. Перформансът е поставян в цяла Европа (1976-1981) и се превръща в емблематично произведение за художника, но също в една от най-значимите творби на сръбското изкуство през втората половина на XX век. И днес тази работа, заснета на видео, е все така въздействаща. През осемдесетте години Тодосиевич започва да прави живопис, рисунки и скулптури, но пак за да се противопостави на утвърдения културен традиция и към генезиса. В "Казвам се Пабло Пикасо" той разказва историята и показва картини на "сръбския художник Пикасо", чието име рядко се срещало на Балканите: "Може би има някой Пикасович или Пикасич, да, но фамилията Пикасо е рядкост".

По времето на разпадането на бивша Югославия и нацизването на национализма в Сърбия Тодосиевич започва цикъл от инсталации под названието "Gott Liebt die Serben" ("Бог обща сърбите"), който представя на множество международни изложби. Вещността Тодосиевич винаги е изразявал с работите си своето отношение към политическата ситуация, демонстрирайки изкуство извън всякакви норми и утвърдени принципи - в такава степен и с такава страст, че зрителът, попаднал сред неговите произведения, се пита дали не са създадени от човек с маниакални обсеби. Вероятно причината е в отдалечеността, с която художникът защитава възгледите си, без да прави какъвто и да е компромис.

Светла Петкова

Тил Ойленшпиگل като жива буфонада

Миналия петък времето и пространството в концертната Симфонична оркестра на Българското национално радио бяха разпределени сякаш в три отделни зони - за три отделни композиции и трима музиканти, които ги оцветиха тъй както им диктуваха талантите, възможностите и вкуса.

Водещият Христо Танев избра "най-виолончелна" композиция за своята вечер като солист пред оркестра, с който работи в оркестра на Дворжак. На нивото на висшия диригент Томас Калб, Танев е чудесен музикант и виолончелист със знаменита инструментална култура; единственото, за което може да се казва, е, че рядко сори - впрочем къде ли и за сори при този интензивен интерес към "стандартните", класически форми на концертно общуване. Много е приятно да слушаш виолончело без челизми, без алапи, паметисти, без звукови "драми"; Танев свири естествено, с много вкус, чисти фактури, изцяло и ярки на бистротата в артикулацията дори в един толкова изключителен към този тип ефекти концерт. Този смисъл най-ярка бистрота част, в която реално за реален звуков диригент и оркестър и солиста бе най-ефективно проведено. В останалото време Танев бе подложен на истинска звукова вълна. Най-неприятно бе прекалено силното дефилиране на мекота за сметка на баланс в самия оркестър и най-вече с оказването се на моменти много самотно виолончело на Христо Танев. За съжаление, все още у нас или, да кажа ли, отново у нас разлика между силата и интензивността на звука не се прави. Това е въпрос на звук самоконтрол. Един самоконтрол, който би трябвало да показва звуковите граници между отделните динамички и особено пълноценна относителност при отделните стилове и отново при различната музикална фактура.

Последва Фантазията за пиано, хор и оркестър на Бетовен, в която главната роля бе на пианиста Марио Ангелов, който също работи постоянно в оркестъра. За разлика от Христо Танев, Ангелов концертира доста по-често поради гъвкавостта и многообразието, може би, на собствените си интереси - той е изведен вече и в полето на съвременната музика, затова беше много интересно да се чуе във Фантазията. Имаше за какво! Първо синхронизирането на идеите на диригента и солиста се получи; получи се най-вече по посока на звука. Калб е диригент, който, както Марио Ангелов свири доста активно музика на XX век. Когато тази практика е редовна или честа, тя по специфичен начин започва да рефлектира върху звуковите параметри на изпълнението на музика от предишни епохи. Ангелов великолепно съчета "фантазията" част от своята партия със строг, логичен и същевременно разнообразна звукова визия. Тя бе

споделена от диригента и допълнена с интересно фразироване, което формира стилово творба. Действително смислено и интригуващо музичиране, в което гъвкаво се вклочи и Смесиеният хор на БНР.

Третата претина на концертта бе на диригента! Симфоничната поема "Тил Ойленшпиگل" бе действително красивият шок в края на концертта. Бе и демонстрация на интерпретатора. Идеята за творбата като една от симфоничните "игри" на композитора, в която театралното е над всичко, бе ефектно и последователно изведено. Цялата красота на Штраусовия оркестър се разкри в тези двайсетина минути. Бе толкова шедьовър, така смайващо на моменти, пълно с вълн и енергия! С ясно намерение, смело и последователно изведено със смех и препускането на самите инструментни в един цялостен, завършен бунт. Вън от всякакви излизни философствания - спонтанно, витално! Тук блеснаха и някои от музикалните на оркестъра - концертмайсторът Димитър Данчев, когото с изненада "установих" на първия път на СО на БНР, един професионалист с култура и критерии, както и първата валторна Ясен Теодосиев (не така успешно следван от своите колеги в групата). Един урок по съвременно тълкуване на бавареца Рихард Штраус проведо Томас Калб, направи го блестящо, запомнящо се.

Екатерина Дочева

За европейските културни политики

У нас по покана на Центъра за култура и дебат "Червената къща" гостува Драган Клаич, президент на Европейския форум за култура и наследство. Лекцията му "Културни аспекти на присъединяването ни към ЕС: Какво може да се очаква" е първата от серията дебати на тема "Културното пространство на Европа: визии и практики", които предстои да бъдат организирани от "Червената къща".

Драган Клаич изброи някои общи положения. Например, че идеята за обща европейска културна политика не се приема добре от страните-членки на ЕС, които смятат, че всяка страна трябва да решава самостоятелно въпросите на културната си политика. Това вижда не е и юридически скрепено с единствения член в учредителния договор на Съюза, който се отнася до културата, а именно чл. 151, изрично забранява хармонизирането на културните политики. Според Клаич ЕС не е направил кой знае какво в сферата на културата. Има няколко европейски програми за култура, като най-известната е "Култура 2000", но по мнението на работещите с нея, 34 милиона евро са твърде малко за "всички и всичко", а административните и изисквания са много утежнени. Клаич смята, че тази програма вероятно ще действа още две години. Впечатлението му е, че страните-членки няма да искат да отпускат големи средства по нея и че ще има трудности по преговорията на условията.

Според Клаич в момента в Европа се установява виждането, че културата трябва да стане ключов фактор в обединителните процеси, дори и в такива като изграждането на обща отбранителна политика. Необходима е и "интеркултурна компетентност", т.е. познание за другите народи на континента, за това какво можем да очакваме, минавайки границата. Два са сценариите, с които се описва непосредственото бъдеще на Европа. Единият е песимистичен и говори за склероза и бюрократизация на европейските структури, за липса на инициативност и за олитане в сложностите по присъединяването на нови държави. Другият е оптимистичен и описва как след малко т.е. разширяването на Съюза ще се стимули за изграждане на културна общност; как най-после преговорите за европейска конституция ще завършат с успех. Според лектора най-вероятното развитие е някъде по средата, но той подчерта, че "проектът Европа" не би да се оставя само в ръцете на политици, бизнесмени и бюрократи. Подчерта още, че традицията държавата да инвестира в културата и изобщо да се ангажира с нейните проблеми е типично европейска. Смята, че колкото и различни да са европейските народи, колкото и различни "спомени" да имаме всички ние, все пак е възможно изкристализи-

рането на набор от характерни за Европа ценности, около които да се обединим.

Въпреки всеобщото признание за важността на културата, което идва от ЕС, за Клаич е лесно да предвиди, че през следващите години едва ли ще има увеличаване на бюджетите за култура. Защото държавите няма да могат да си позволят дефицити поради присъединителните процеси и защото населението на Европа застарява, а това означава по-големи разходи за социално осигуряване и здравеопазване. Той стигна дотам да прогнозира даже гибелта на големи институции с национално значение (у нас това биха могли да бъдат дори БАН, Народната библиотека), ако те не успеят да докажат ефективността си и, ако е необходимо, да поемат "руска от комерсиализация", за да си осигурят собствени приходи. Клаич смята, че един от възможните външни източници за финансиране са структурните фондове. Тяхната цел е изравняването на жизнените стандарти в отделните европейски страни, но по-новите членки на ЕС ги използват и за финансиране на културни проекти. Въпрос на "опаковка". Клаич препоръчва сформирането у нас на регионални органи по 6-те структурни фонда, които да изготвят добре защитени проекти. Той даде за пример Полша, която не е могла да усвои всички средства, предоставени ѝ от тези фондове, заради несинхронизираността си вътрешно законодателство или поради недостиг на подготвени специалисти. Според него България трябва да очертае основните си приоритети и да формулира ясно интересите си в областта на културата. За тази цел пък е необходимо културните дейци у нас да се обединят около разработването на стратегия, която да отчита интересите на всички. Не бива ползването на чуждестранни фондове да се превръща в боричкане за конкретни проекти и противопоставяне на съсловната - музикалните срещу театрални и т.н. Клаич призова към активно ангажиране на културните дейци, защото те са най-близко до културните институции и най-добре познават проблемите на съсловието. "ЕС няма да ви подреди културния дом, нито ще ви ремонтира покрива. Най-много някоя капещо кранче да замесим", каза Клаич. Той напомни, че в хода на синхронизирането с европейското законодателство ще трябва да приемем закони, които макар и индиректно ще се отразят върху културата и ще повишат разходите за нея. Например мерките за противопожарна охрана, изискванията за качество на въздуха, на които не отговаряли всички театрални сгради у нас и чието преназидане би било много скъпо. Лекторът отбеляза, че въпреки чл. 151, който е против синхронизирането на културните политики, в отделните страни тече процес на взаимно слесане и заимстване на положителното в тази област. Отбеляза още, че нашите законодателни и изпълнителни органи никак не бързат с разработването на стратегия и напасването на законодателството. Отбеляза и големите несъответствия в културните фондове, които съществуват в повечето от бившите социалистически страни. Нашият Фонд за култура например разполага с 200 000 евро, докато в латвийския има 5 мил. евро. Цензура и централизиран контрол нямало вече никъде в бившия Източен блок, но като единствена страна, успяла да реформира културната си политика, без това вече да е в уърб на самата култура, Драган Клаич спомена само Словения. За Унгария каза, че има "положителни промени"; за балтийските републики - че "са заимствали някои елементи от скандинавските страни"; а за Полша - че има мощна културна система, която се съпротивява на промените, опитвайки се да запази старата система на разпределение, без да разполага с предишните средства. Във връзка с България спомена бигството на държавата от отговорност и имитацията на реформи. Като например прекръстването на театри към месните органи на управление, без да осигуряват средствата за тях. (А иначе, само за сравнение: в Холандия, където има силно развита институционална инфраструктура и сложна система за наблюдение, оценка и субсидиране на културните "проекти", държавната субсидия за театър е 85%, във Великобритания 45-55%. В Латвия, със 7 репертуарни театъра, тя е също 55%, което Клаич учудващо изтъква не като съхраняване на театрите на всяка цена (вкл. и на качеството им), а като "безотговорност на националните власти", защото благодарително в Латвия не било като във Великобритания.) Нашата страна той вижда като затрупана от чуждестранната култура, която ни е превърнала в свой пазар. Драган Клаич се надява в бъдеще да се появи система, която да инвестира в мобилността. Т.е. творците да могат да участват в международния културен живот, но да остават да живеят в собствените си държави.

Ирина Илиева

Из мемоари

Тук си проф. АЛИ Аманасова. С нея сякаш си отива една нощ - на и фактичната неостойчивост и бестойчивост към музиката... Тя беше сред музикантите с възрастен дух, за които музиката беше не просто средство за себе-отдаване, а храм, на който се свещува.

Този възрастен дух Али Аманасова беше прибрала в семейството си - на музиканта Гергели Аманасов. Домът му се посещаваше от бивши интелектуалци. В семейството се музичира, говореше за литература, музика, добродетели. Цяри атмосфера на добронамереност. Тази добронамереност беше сред качествата на проф. Али Аманасова. И в най-неожиданите моменти, тя не губеше светлостта си от опити към света.

На пиано Али Аманасова се научава да свири по

слух. Може би откъс е и особената естествено в свиренето ѝ - вътрешният усет е толкова забавяващ, че човек дори не мисли за сложностите на професионализма. (Проф. Али Аманасова не обичаше тая дума и в същото време несправляше липсата на професионализъм.)

Тринайсетгодишна тя постъпва в класа на проф. Андрей Стоянов в тогавашния Среден отдел на Музикалното училище. Школата му ѝ дава нещо много повече от пълноценно майсторство: рабърта широтата на мисълта ѝ, по-голява и свободна да и зоре. Запленено си повърне - както и на други от класа - Блага Димитрова, Юри Букви, Алина Бучева - все личности със своята и собствен стил. Но както Али Аманасова става асистентка на професора си и български настоявател му да концертира, постепенно се отава на педагогическа работа. За свиренето на Али Аманасова може да се ка-

вори много и с респект. Тя имаше вродено чувство за вътрешната мащабност на творбата. Нейната фраза, артикулация, нейното пълно блясък и фактичност прецизни и красиви. Това, което и издваше непрекъснато и от учениците си, беше красив тон, красив свит. За нея думата "интерпретация" би звучала кухо и студено. Тя твореше, беше музика. Паметно ще останат концертите ѝ с творби от Бетовен, Шопен, Шуман, сонатите ѝ вечер с проф. Владимир Абрамов. За съжаление тези музикални празници бяха малко. Дави поради професионална скромност, или поради непреодолима системна преска. Али Аманасова рано напусна концертния подиум. На последния концерт имаше толкова много публици, че поне половината не успя да влезе в залата. А тя не повтори концерта. Остана и много малко чуждо. Големият ѝ и изкуство за съжаление обаче поглед само в спомените на

съвременници и ученици... На учениците си проф. Али Аманасова предаде това, което имаше да каже чрез прости думи.

Година наред тя заемаше отговорни обществени постове. Беше декан в инструменталния факултет на Консерваторията. Обявяваше Комисията за международните Конкурси за инструментално "горещо" място. Като се издваше от принципите и неподкупен човек като нея. Тя си даде и дълги години осъществява международния фестивал "Аура-реатски гни" (Кати Попов) в Изевен и това бяха най-сигурни години на тоя фестивал - благодарение на амбицията и обаянието на проф. Али Аманасова в Белград, гостуваха големи музикални състави. Си в него един момент не си побило и следа от себе си. Тък.

Школата "Андрей Стоянов" - Али Аманасова продължава чрез многобройните и ученици, присъ-

пани по цял свят. Умее да открива и "отглежда" таланти, да развива таланта. Като природата е изключително щедра на всеки ученик. И всички остават (и вероятно ще останат) споменети в едно музикалното семейство. В което всеки ценя другия така, както правеше тяната ученика. На 80-и ѝ рожден ден - през ноември 2001 г. - "семейството" отпразнува тържество в залата на ДМА "Панчо Владигеров". Присъстиха много, от различни поколения. Беше красив празник. Пареше атмосфера, и тяната с общ. Обич в думата. И проф. Али Аманасова каза, че никога не е преставала да се интересува от съдбата на учениците си. И добави, че би желала учениците ѝ да бъдат посветени на красотата в изкуството и живота. За тях тя винаги е била и ще остане морален коректив. За всички, които я обичахме - също.

Светла и Павел!

Паталия Илиева

Решава
ли доклада

Пог когово име Тартлоф

Не зная как да нарека това, което е наречено от Асен Шопов "Тартлоф" от Молиер и е произведено на сцената на Благоевградския театър. Човек се чувства неудобно, когато гледа подобни неща. Чувства се неудобно първо заради актьорите, после заради публиката. Заради Молиер - не. Защото, както пише на надгробния му паметник, "той е нужен за нашата слава". И подобно нему.

Това, което вижда човек на сцената, е силно смущаващо. И се чува на кое от сестимата си да вярва - на очите си или на ушите си. Ако все пак ги насилват, се оказва жив свидетел на следното: Сред един, общо взето, стилизиран декор, един актьор, облечен с едни, общо взето, стилизиран костюм, съдържащ намек за епохата на Молиер и за нашата, показват една семейна история, разигравана се като в спарена кухня. Скандали, хлипания, крясъци. Децата плачат. Служанката наперено се заканва на баща им. Един дебел човек е прелестяван от една жена с глас от секс-телефон като в евтин сериал. Тя иска заради спорта да докаже на мъжа си, че този дебел човек, негов любимец, ѝ е хвърлил око. Под масата мъжът ѝ следи как той просто иска да ѝ скочи. Не издържа. Гняв. Сърпуват го гащи се показва под масата и псува. Евтини семейни сцени заради дебелия мошеник. Дотук толкова.

Няма значение дали сте познавали знаменитата сцена от "Тартлоф", която разобличава лицемерието на ужим благия божи служител. По-важното е, че като жив свидетел на подобно нещо, е твърде възможно да изпаднете в силен смут, неудобство и съмнения пред дилемата: кой от вас двамата, вие или режисьорът, има съмнителни представи за театър? Към края, смятам, че всичко вече спорено по сцената е недостатъчно и бледо, режисьорът с един удар посоча подобни съмнения. Виза кралският пратеник, облечен като български министър,

иноксказателно "намекава" за Бойко Борисов и "иронизира" справедливостта на царя-премиер. След подобен смазващ финал човек си пада на петиите и бяга. А докато бяга, се чува що за самолюбие трябва да има един режисьор и театър, за да покаже на публиката си под кодовото име "Тартлоф" от Молиер подобно булгарно-миметично отражение на културен семейни разпрати заради появилите се навсякъде мошеници, маски и прочие измамници, когато многопирските вестници го правят ежечасно? Шо за наглост - да ѝ пробутва подобна творческа безпомощност за нещо като смела гражданска позиция, че даже и за театър? Не само Молиеровият "Тартлоф". Някои пиеса, някои сцени, някои актьор и някои публика не заслужава подобни пошловати режисьорски "упражнения по спомен" върху нея. Цената е твърде висока. Нищо, че в момента малцина си дават сметка за това.

Висока Дечева

Портрет на Кашамунски,
изложбата Живопис
1958 - 2004

Гестинио

Татяна Лолова: 1/2 живот x 4

На 3 февруари т. г., точно седмица преди да навърши нужните години за един сериозен юбилей, голямата българска актриса Татяна Лолова си подари четвърто издание (този път преработено) на своя "автобиографичен разказ в един разговор с Георги Каприв", наречен "1/2 живот". Книгата е издадена от издателство "Изток-Запад". Премиерата на "1/2 живот" бе в зала "Методи Андонов" (прочеете, преди 10 години, с "околаг" на Татяна Лолова се откри тази изминала зала). Пред очакваната публика актрисата импровизираше, както винаги, възбудено, човеколюбиво и весело. Преди тази очаквана кулминация на вечерта успява да произнесе по няколко думи за нея и за книгата "съставителят" и "дежурният напоследък водещ" Георги Каприв, театралният критик Никола Вангов, издателите Любен Козарев. Публикуваме думите на Никола Вангов, произнесени на премиерата, и пожелаваме на Татяна Лолова още много творчески години, здраве, бодрост и срещи на любовта по пътя.

Уважаема Татяна Лолова, уважаеми колеги и приятели на блестящата българска актриса и авторка, уважаеми и щастливи читатели, вие - които вече сте прочели книгата, и вие - на които твърда предмети да попитат опияняващо и сънливо.

Уважаеми колеги по влюбеност в Татяна Лолова, които сте съставили, оформили и издали тази книга, уважаеми дами и господа, Може би не е лесно да си Татяна Лолова, защото всеки сигурно си мисли: "Ако ли е на Татяна Лолова" или понекога мечтателно промърморва: "И аз да бях Татяна Лолова..." Та лесно ли е да си Татяна Лолова? Че не е лесно, може да се прочете в книгата. Актрисата ни представя живота си като щастлива желаност, и, дай Боже, това да е точно по прилагателно. И все пак повече ме занимава: Какво е да си Татяна Лолова? И тази визия е прекрасна, и тя от същия ли е съставител? Материалът, основният материал какъв е? Хоросветът на какви чувства, качества и умения споделя изумителния и очевидно здрав сражеж? Книгата, която ни е събрала днес, прави искрено и много дълбоко усилие да отговори на подобни въпроси. И отговорите се въртят около: Не е лесно, но май е много щастливо! (Поне последният отстраши.)

Книгата е разказ за хората, за другите, които човек среща по своя път през годините. Човекът, разказал тази книга, очевидно е с широко отворени очи и шедро тулчило сърце. Татяна Лолова сама пише, че "няма ни насили да изреждам хората, с които съм се срещала, които съм обичала и са ме обичали." Разказът за пътя не е подреден като железопътен разписание. Той е асоциативно монтиран, връзките не са хронологични или причинно-следствени, а продуктивни повече от ерутичните на любовта ѝ, или от приливите на щедра-та ѝ признателност към хората около нея, към този невероятен Славя, на който може само да му се завидва, към колегите ѝ... Както пише Георги Каприв, направил възможно чудото на тази книга, "смята на Татяна Лолова е любовта. Любовта към театъра и към всеки отделен човек, стига да е човек. Тя ервико изпозвава и практикува тази любов..." Ето тук е всичко. Татяна Лолова не само изпозвава - като всички нас - любовта към хората, тя я практикува - като малцина от нас... С риск да се отдам на мистична метафорика ще кажа, че за мен тя е актриса на светлината, любовта, благостта, ласката, радостта, изцелителство и красотата - все неща от светлата част на спектъра на живота. Кога-

то прецени, че някоя роля не е станала, тя пише: "Не можах да бъда прекрасна..." Разбира се, ли за какво става дума... В книгата са вткани и няколко нейни есеи или статии, не зная точно или жанрово определени, работни можели да ги наричаме "преглестни доловизии", които са излизали в различни издания, най-често в "Култура". Това ме окуражава да си позволя и аз да цитирам свой стар текст от 1994 г. (така да се каже, това ще е второто му издание):

"Татяна Лолова е прекрасна дори когато участва в телевизионно предаване, в което четете каквакво хороскоп и прогностични неленици. При нея можели да не слушаш текста, който произнася. Често след първите думи разбираш, че тя е по-интересната, по-богатата, по-нужната ти. Огрозна е наследията и въдушевяването, с което можели да следват мимиката ѝ, палатите ѝ неостаряващи очи, кокетирания ѝ глас, който просто те обрича на влюбване, величествената ѝ походка, стойката ѝ, целия диапазон между царственост и смячка, неистощната ѝ бодрост, но и внезапното отпускане на раменете, потъването в погледа... При срещи с такъв талант, с такава любвеобильност и робота, които просто преливат през рампата, спокойно и уверено започваш да чувстваш, че все още всичко наоколо може да ви има смисъл, а в книгите можели на безметежност този смисъл ти се вижда дори прекаран. Без хора, без съвместни творци като Татяна Лолова това не би било възможно. Сещаният ѝ юбилей е просто добър повод да ѝ кажем колко много я обичаме." Днес не бих променил и дума. Очевидно влюбването ми в Татяна Лолова е завинаги. Не бих си заминавал с личните си проблеми, ако не бях уверен, че явяването е масово, да не кажем погледно. Обяснението за тази нейна кокетливост

човешка съдба е в това, че от сцената, от екрана, от естрадните площадки навремето, отвсякъде, където е била и е, тя е давала нещо на хората. Какво е то? Тя пише: "болинството от хората имат нужда от вестри, от надежда и утеха". И когато ги даряваш с потребното им, и го правиш така, че сцената и публиката "дишат едновременно", става риторичен знаменитият въпрос на Топузлов: Защо обичаме Татяна Лолова?

Разчитам на човеколюбие то и се надявам да не ме погледне с "украинския" си поглед за баналните думи. Извинявай: ето е: не е възможно, човек да не я обича... А влюбеният ослупва. И "Ако ѝ пръст на леля ѝ Веска и вечно ѝ павет". Прочетете книгата. Хем ще разберете защо завършвал с тези думи, хем на душата ви ще стане по-призично. Бележки под черта 1. Две думи за издателите на книгата - вече цяло братство на щастливи хора. Ако суетата им не е лакова, трябва да знаят, че вече са направили нещо много хубаво, нещо, което е останало и ще се ценят на Изток, и на Запад. Не е малко, нали? 2. Две думи за художника на четвъртото издание Дина Недялкова-Каприва. За разлика от съпруга си, който си има своите връзки с отворено и със средновековието, тя спокойно и трезво е решила, че трябва да "приземи" книгата, като я насити обилно с фотографии, рисунки и скици. Освен познавателната си страна този ход ни дава неспоконен аргументи, че персонажът, проявяващ се от странаците на книгата, наистина съществува, и то днес, сред нас, че не е плод на нечие блажено въображение, че той може да бъде докоснат (нищо че е рисковано и само Славя Шкарков е успял). 3. Третото издание завършва с думите: "Е, хайде до следващото издание". Имал ли по-добър финал!

Индианска закрила

"Ти и Земята сте едно. Мъдростта на северноамериканските индианци" съдържа автентични изказвания на мъже и жени от десетки индиански етноси, сортирани в рубриките "Великата майна", "Свещеният кръг", "Двата свята" и "Седмата посока" (томът съдържа и сведения за някои от историческите личности, чиито изказвания са цитирани, както и информация за племената, на които те принадлежат). Съставител и преводач на книгата е Любомир Кюмюрджиев (Издателство "Изток-Запад", С., 2003, цена 8 лева).

В уводните си бележки той предупреждава, че "...старото правило, че добрите намерения не винаги водят до добри резултати, се проявя и при New Age. Платени ритуали, масово произвеждани амулети, 'магически' бестселъри със съмнителна стойност и комерсиално настроени 'шамани' изкривиха и продължават да изкривяват представите за индианските духовни традиции".

"Винаги помни, че най-доброто време за молитви е, когато пътят ти стане труден и суров. Точно тогава Великата Тайна е най-близко за теб", заявява Пит Кечис или Петага Юха Мани, Вървящият С Жарава В Ръцете (1912-1993), традиционен лечител, духовен наставник и церемониален водач на Танца на Слънцето (от племето лакома).

Бих искал обаче да поставя ударение другде: в нашия услужлив различава свят мъдростта на северноамериканските индианци нюансира единствата, Единството. И очарова.

М.Б.

Изложбите през седмицата в софийските галерии

Галерия "Арт Ален", Рени Пахнева, "Като на игра", живопис

АТА Център/ИСИ, Самуил Стоянов, "Reverse", фото-видеоинсталация

Галерия "Арт 36", Николай Пенков, живопис

Галерия "Ирида", Агелина Попнедеалева, "Симптом", фотографии и видео

Галерия "Икар", Димитър Алаев, "Прегръдка", живопис

Галерия "Кръг", Йордан Кацамуниски, живопис 1958-2004

Галерия "Максим", Десислава Минчева, живопис

Галерия "Мургаши", Любомир Пенков, секс, вибрации (LSV)

Галерия "Парук", Вадислав Попов, "Muscul volitantes", фотографии

Галерия "СИБАНК", Хипотези на различие: Евреите в българското изкуство, еротични рисунки

Гюте институт, Лоренс Гайзер, Образът на семейството - Семейни снимки, фотографии

НХГ, Национален конкурс "Снимка на годината - България 2003"

НХГ (Паракауса), Дан Тенев, "Поле", инсталация

СГХГ, Иван Б. Иванов, живопис

Георги Павлов - Павлето (1913-1995)

СГХГ, "Място за срещи", Арт група "Via Pontika", "Цикъл - Фукции", инсталация

СБХ "Шунка" 6, Яшарли Гюнеш Тахир, живопис

50 години италианска графика, произведения на Ренато Гутузо, Лучо Фонтана, Мило Ромел, Умберто Мастрони и др.

СБХ, галерия "Райко Алексиев", Александър Станев, графика

НГЧ, Чудеса на света, събрани в една изложба, 100 фотографии на Konica

От пръв поглед

Мамба-мъст, манга-стил и Тарантино

"Убий Бил" (Kill Bill), 2003, САЩ, сценарист и режисьор - Квентин Тарантино, продуцент: Лоуренс Бендър, Боб и Харви Уайнстайн; оператор - Робърт Ричардсън, сценарист: Нолан Таула, Дейвид Яко; костюми: Кумико Озава, Катран Мери Томас; музика: Луис Шуо, RZA, Нанси Синатра и др.; в ролите: Ума Търмън, Ауси Луу, Дарси Хапа, Шики Курияма, Сони Чибя, Майкъл Месгън, Дейвид Карадайн и др.

Вероятно на босовите на Мигах не им е приятно, че "Убий Бил" на Квентин Тарантино е извън борда в съспенса за "Оскар". Знам ли, може и тъй те, подобно на автора му, да се интересува повече от съспенса в самия филм. А там той е по-жив и по-здрав отвсякога. И не само съспенсът.

И "четвъртият филм на Квентин Тарантино", както гласят титрите, е класна профилатика на филмовите каишета - през любимите му екшъни катедории "В" от 70-те (дори има поклон към Брус Ли), та до заката на Аамодовар и "Говори с нея". Разбира се, отново става дума за трилър - от смях до вледеняване, но на неговия фон "Глутица кучета", "Криминале" и "Джаки Браун" са романтични балади.

"Убий Бил" е филм за женската мъст, за женската мъст като стратегия на оцеляването, за стратезията на оцеляването като кръвожадност, за кръвожадността като апогей на японското бойно изкуство, за японското бойно изкуство като философия на меча... В центъра на четирите новели от първата част на "Убий Бил" (тук все още престои да дойде, а втората излиза май този месец в САЩ) е престъпницата Черната Мамба (неузнава-

мо мъжествена и пластична Ума Търмън), чиято сватба е превърната в кървава баня от боса ѝ Бил (Дейвид Карадайн) и съратниците ѝ. След петгодишна кома тя се пробужда и отплава...

Следва шеметна дисекция на човешката издръжливост, концентрирана в табаните на Търмън, заснети в различни планове и ракурси. Болничното зелено е окръжавено, ала всичко престои. Пренасяме се в Япония - при самурайския меч, алените традиции, белите греди, анимацията "манга", четворката, смятана за число на смъртта... Фантазията на Тарантино е отпращана и няма бент за нейния чутовен напор. Както за мъстта на Мамба - методична, мъчаллива, маниашка. Резултатът - крайници се търкалят, труповете се трупат, кръв шурти, а където прелива, хуманитетът Тарантино ни го представя в черно-бяло. А за апогейната схватка Търмън се явява с мотор и в жълто - като сигнален цвят на Брус Ли.

"Убий Бил" е виртуозна експанзия на стила "Тарантино": в кадър се надигава остроумие, насилие и мъдрост, Ума Търмън, филмови техники и специфекти, за кадър - стари хитове и японски парчета, а цялостната визия е нещо като буфонадна полифония на злото.

Кой въещност е Бил? Нико не знае. Карадайн все още не се е явил, освен с глас. И др. тайни има. Дойде ли филмът, тичайте. Не се бойте, че прочисти сестимата в кино, поклясали от блокбастерните "Матрици", "Властелини" или "Самурай Геновева Димитрова

Души срещи души

Снежни мъже

Петър Чухов, "Снежни човече" "Корпорация Развитие" КДА, С., 2003

По-добре е да заобикаляш наградите на конкурса "Развитие", ако искаш да разбереш какво ново се случва в българската литература... Поне така изглеждаше до тази година. Затова отворих книгата (нека да отложим за по-нерешими спор какво е модерен роман) на Петър Чухов без голямо желание. Тя получи Специалната награда на новото жури за 2003 година между 47 романа. Като се има предвид непопулярността на конкурса, уместно е колко много българи пишат романи! Ако бих ки от тях и четеше, пазарът на български книги щеше да процъфтява.

Жанрът на Чуховия роман е това, което ХХ век познаваше като лирическа проза. Констелация от наративни фрагменти, есеистични монолози, живописни лирични тафори, сънища, видения, парчета поезия, много спомен разказани на границата с омиричния текст... Книгата е красиво написана, емоционално заразителна (може би трябва да кажа сантиментална?), поетична, професионално литературна (за мен това е много важна похвала). Авторът владее писането (си) и спазва ясна художествена стратегия въпреки фрагментарно-есеистичния характер на целия текст. Аз поне съм склонна да му призная жанра модерен роман, макар че такова мнение се римира с учувания традиционализъм във възгледите на някои млади критици. Въпреки своята "констелативна" структура книгата има здрав сюжет - както на повествователно, така и на символично равнище. "Сюжет на чувствата, които изпитва лирическият герой", както беше казал Боян Пенев за един сборник с миниатюри, речен "Сън за щастие". И в нашия случай сънищата, външната и спомените се сплитат с реалността, за да изградят битие-като-фантазия (но и обратно, фантазия-като-битие) на един съвременен човек. Няколко новни символа се повтарят с ритмична напратливост: бързотопящата се реалност на снежния човек, припадъкът силует с каска и наметало, сънуването, захвърлянето очила... Всички те работят едновременно към външното за уязвимата, абсурдно невъзможна в своята принос на социалност, ранима, но и раниваща човешкост на модерния индивид. И все пак този индивид е не толкова модерно фиксиран в своята родова (Gender) имам предвид роля. Няма как да не го назовем "мъж", защото героите обесвистват на тази тема. Сексуалното преживяване става доминираща режм на мислене в книгата. При това става въпрос за сексуално преживяване, изразено в традиционната стратегия на мъжката власт над "женскостта". Еротичният трепет на текста идва от фантазията за много жени около Избрания Мъж. Добавя към това, че сюжетните перипетии са обединени в една тема, без която не може да мине нито една разбеселена мъжка компания - темата за казармата. И накрая трябва да кажем като Алеко (преди повече от един век), модерни сме, ама все не допам...

Милена Курбо

В салона на

Човек оставя след себе си знойна дупка не защото е лош, а защото е слаб.

Ф. М. Достоевски, Братя Карамазови

"Месец на село" от Иван С. Тургенев. Постановка и сценичен вариант Маргарита Младенова. Сценография и костюми Даниела Олег Ляхова. Музика Асен Аврамов. Участват: Снежина Петрова, Маргита Гошева, Ванча Дойчева, Мария Салунджиева, Карла Рахал, Красимир Доков, Владимир Пенев, Валентин Ганев, Деян Донков, Марин Янев, Христо Чешмеджиев. Народен театър "Иван Вазов". Премиера 22 януари 2004 г.

Спектакълът "Месец на село" ме халоса по нютоновски с едно прозрение, вероятно за повечето театрални банално до обидност, но за мен поразяващо ново и остро. Става дума за значимостта на фактора "разпределение на ролите" и фаталните последици от подценяването или сгрешеността му. При налични добри текст, режисьор, актьори - лошото разпределение може да запрати каруцата в реката... Току-що научих, че известният български режисьор Кръстьо Мирски казвал не съвсем на шега: "Аз да направя разпределението, после който иска, да поставя". Малко като лордовете бриджори, които след анонса се оттеглят на пура, а разиграването поемат служителите им.

Концепцията на Маргарита Младенова - вербализирана на пресконференцията - ме зарадва неумоверно с това, че съвпадна с днешно мое четене на тази многословна, обяснителна, препъваща се във вайкащи монолози, звучаща като епигонско ехо на Чеховите драми (ако и да е писана далеч преди това), доста младежка и в същото време очарователна и неизлишна драма на Тургенев. Крайно неочаквано представлението, което впоследствие се разгъна, не носеше и буква от превъзходно артикулираната идея за "измятането" на добрите енергии, идеи и хора в процеса на "живенето" по пътя към "случването". (Наречията са представителни цитати.) Нещо повече, винушението на спектакъла е точно обратно на заявения му патос.

Защо се получава това "измятане" на добрата режисьорска идея в плачевно безсмислен краен резултат? Твърдя, че стартият на девиацията е в избора на Снежина Петрова да бъде (стане), преживее и прероди героинята Наталия Петровна, която:

- е 29 годишна;
- е женена поне от 10 години насам за крайно симпатичния Ислаев, типаж, по който обикновено жените не изгарят, но за когото с мила обич се бракосъчетава;
- със 100% достоверност не познава библиейски друг мъж нито преди, нито по време на брака си;
- 4 години позволява да бъде тихо обожавана от Ракитин, когото собствено обича братски, ако и леко подличко - храни женствеността си, без да храни неговия глас;
- невакано (но неизбежно) бива споелена от надигаща се емоция по Беляев - мъглява смеска от пътско привличане, синдром на господарката и конярчето, копнеж по романтични страсти (тип Пол де Кок - твърде четен в дългите зимни вечери на салона Русия), смеска, оказваща се лятна измишлятина, която у девствена на любов душа като нейната добива размерите на Тристан-Изолдова апокалиптичност;
- живее в тесен семеен кръг, не среща нови мъже и не просто не е калкала оръжия като лукавство, кокетство, въртиопашкост, а никога не е била предизвикана от среща или обстоятелство да разбере, че ги притежава.

Тя е невинна. Преди срещата си с Беляев Наталия Петровна не е стъпвала в райската градина. В личния ѝ хронос първородният грях не се е случил. Оттам тръгва и възможният днешен смисъл на тази доста научна история. Една невинна емоционално, психически, социално и интелектуално девойка в качеството си на незнаеща предизвиква няколко катастрофи и разпада света около себе си. Това не са мои фантазии по повод на. Всичко го има в текста на Тургенев като цифри, факти и налагащи се еднозначни изводи. В прав текст тези неща са посочени и в басмациите от монолози, в който тя се дисектира, самообичува, изгаря от уязвения и пр., с право изразени от сценичния текст, но без право изпаднала от сценичния образ. (Разбира се, еманципацията на режисьора от литературния текст в последните десетилетия е величина, която никому не би хрумнало по принцип да оспорва, а в случаите, когато художествената цел е четимо положена в убеждаващ краен резултат, и най-консервативният зрител я адмира. Тук обаче не става дума за намерение да се обхване хастарът на пиесата, да се разместят знаците на авторските послания, сценично да се спори с авторската идеология и в антагонизъм да се постави новата собствено театрална семантика. Тук е заявена волята да се изследва процесът на етичното срутване на "тези прекрасни хора", по изказа на Маргарита Младенова, под напора на любовта.)

Каква се явява Наталия на Снежина Петрова и Маргарита Младенова? Ще започна с това, с което заради съспенсия би трябвало да завърша. Явява се кучка. Ако трябва по-културно - тя е куртизанка, и то не скъпа, която закусва и вечеря с по един стъпкан мъж. Междувременно замесва, презирайки околните. Като "презира" е малко силничко, то предполага повече отношение, отколкото героинята проявява към когото и да е. Тя е една безсъдечна незадоволена разглеждана дама, която скучае не защото живее на това място и по това време, а защото така си е рождена, която, унижавайки близките си по различни начини, дори не се забавлява, а убова времето. В дълбочината на кокетството си тя е и първерзна - мъжете не се ползват по предзназначение като извор и обект на някаква любов, а като хлебarki в бухалата ѝ кок.

От първата сцена между нея и Ракитин започва кухото биене между сценични сизгали и драматургична тъкан и това противоборство гадриращо кърти до финала. Наталия се държи с Ракитин като хетера пред новопоявил се клиент - в същото време тече текст, който съобщава, че те са дългогодишни и близки приятели, споделящи най-мизогонните трепети на душите си. Оттам насетне нито се добавя, нито се отнема нещо друго - тя си остава манипулираща гад до края, а зрителят е злиман с няколко сюжетни илюстрации на етапите на нейното прозирно съвсем в началото падение. А именно тласкането на 17-годишната ѝ храненица (ужасно изирана от Маргита Гошева, която сякаш има за основна своя задача да сваля б или колкото там години от реалната си възраст, като за целта използва крайно интересно приспособление безпир и неуморно да подкача като козле, а в паузите да отгъне с циганско колело - дори в Академията да не е станало дума, житейските наблюдения трябва да отбележат, че младите се познават по това, че се правят на възрастни, а не на бавноразвиващи се - то не са викове, виковата, зрима и кривената все в посока въстанияване) към безумен брак със стария глупак Болиншнов (сладък Марин Янев - но защо тъй флорачащо самотен в стилово отношение - карикатурен, напалескан с руж? - да не би да е особено различен от героинята на Ванча Дойчева или тази на Мария Салунджиева) с посредничеството на Шпигелски (единственият образ в спектакъла - перфектен, брилянтен Валентин Ганев, който е събрал толкова знание за професията си, че вече е време да излюе костилката).

Добра актриса ли е Снежина Петрова? Твърдо да. Достатъчно условие ли е гарбата и професионализъм ѝ, за да се справи убедително с тази/всика роля? Твърдо не. Възрастовото ѝ винушение - зряла, живяла, преживяла жена. Характеровото ѝ винушение - силна, властна, контролираща личност. Физическото ѝ винушение - снежна кралица, орхидея, тигър. Винушението на природата ѝ - интровертна, самодостатъчна, опасна.

Блъсването ѝ в обстоятелствата на драматургичен образ, не чужд, а подложен на личностното ѝ лъчение, включва самоизмъчването ѝ силен инстинкт и тя намира спасение (за семен път) във високата си техничност и калените средства. Резултатът е една по-обстоятелствена Мертвоя, лишена обаче от злобещия чар на интелекта. Тук тя е неочаквано безинтересна за образ на "злодей" - вероятно защото той се получава не като резултат на цели, нейни и на режисурата усилия, а

Снежина Петрова и Маргита Гошева в "Месец на село".
Фотография Иво Хаджимисев

като спасителен пояс, който да я отнесе в познати води. Но нещо по-важно - "Опасни връзки" бе представя, представяне, изцяло показано и "формалистично", а тук видът упражнение изисква не майсторлък, а враждане на собствената личност. До този момент Снежина Петрова в нито една своя роля не е загатвала нищо, че е склонна, нито, че е способна на такава акция.

Осезаемото измъчване и самоизмъчване на актрисата с тази героиня прегрешава и безличното присъствие на Красимир Доков - съпругът, и фалшивото звучене на Владимир Пенев - Ракитин. Изправени пред отсъстващ партньор, който, невлязъл в контакт със себе си, не влиза в контакт и с тях, те трябва погръчно и рутинно да се спасяват кой както може. И става тъй, че днешният Ракитин се наслаждава от веяния на онзи май по-интересен Ракитин на студента Пенев 23 години назад, на Астров и на Тузенбах. А рядко автентичният актьор Красимир Доков, лишен от задачи, буквално изнася текст и най-прекрасната сцена в пиесата - тази на изразителността на Ислаев и Ракитин и надскачането им по благородство в ситуация, решавана по тия времена задължително с дуел, вяло се търкува и оттича в хаоса на размитите решения.

Извън избора на Снежина Петрова за ролята на Наталия Петровна, има и още факти от представлението, които будят недоумение. Странното решение на средата (голямата Даниела Ляхова!) - облечена в червен плъш сцена (пустинната жезла в пиесата е действащо лице!) с бугозарно салонното си звучене усилва впечатлението от актьорските взаимоотношения за квазистрасти в квазиобщуване. Костюмите на Наталия и Верочка, ушити сякаш от ефтини завеси, размиват с ученически метафоричната си претенция: бели - невинност, червени - страст, черни - трагизъм. А защо служителите са в тафта - този тежък, кралски и разкошен материал на фона на опърланите дворянски костюми, също не знам. Причудливото костюмно решение се свързва с друг проблем на част от актьорските стремежи. Не само Маргита Гошева прави смехотворна своята Верочка чрез инфантилничене. Същият приобщ е прегрнат от режисьорката и Деян Донков в строежа на незовия Беляев. Облечен като козарче (московски студент!), пулси се като Колчо Слепеца, той също сякаш има за "свърхзадача" да сваля онези години, които го делят от възрастта по автор. Сякаш някой от това се интересува? Вместо да се разчита на вродената му сценичен сексапил, на вродената му "необработеност", той се окичва с чужди, външни клиширани представи за "как се играе" дивак, самоук, витален, първичен. Линията на тялото му, начинът, по който криви стъпалата си, всеки детайл на поведението му е така ачик предпоставен и поставен, че цялата му природна автентичност отива по дяволите и прави образа му несъстоятелен източник на интерес, а камо ли на фатална страст. Онзи паралел, който се ражда в съзнанието за родството между "Месец на село" на Тургенев и "Теорема" на Пазолини - една затворена, аристократична, пресъхнала общност, в която в лицето на едно обикновено момче нахлува животът, природното, забравеното, олива всички и сгромолясва илюзията им за съществуване - този паралел припламва и непотърсен угазва като още един възможен и пропуснат ракурс към пиесата.

Две думи за сцената, която ме "въвлече" - завидно измислена и виртуозно изстреляна от Валентин Ганев - презирайки избраницата си (Мария Салунджиева), околните, живота и себе си, Шпигелски с трагически цинизъм по най-безумния възможен начин ѝ съобщава брачното си предложение. От тази сцена текат мощни вълни на отчаяние, безпътност, самота, безпощадност и накрая смирение пред нищожността на всичко и всички - вълни, чийто шепот дори, не се чува в друг сценичен миг.

В крайна сметка има представяне, но с двойното си измятане - веднъж спрямо дефинитивните на тази драматургия параметри и втори път спрямо дефинираните от постановчицата си посоки на занимание - то се случва в кривото си огледало. Юродивият му там образ ограничава случването си в мен единствено до обект на епикриза и за съжаление ме оставя по-няма, по-незасената и по-неразвълнувана за своето и човешкото битие, отколкото на близане в театъра.

Вместо заявения разказ за "любовта като бедствие", пред нас е историята на Кръста де Вил, която беси хора, за да труфи самолюбие си с трофеи. И след двучасово занимание, ако и театрализирано, с гадни хора, които гадно се гаврят с глумици, за да не съм съвсем капо, побърбих на твоя гръб, лобезний читателю, за което - пардон!

21 януари 2004

Абе Иванова

Този път театралният "сегмент" от екипа на "Култура" радикално не е съгласен с текста на Абе Иванова - не е съгласен с принципните претенции, не с детайлите. При добро желание някой (ние?) би могъл без усилие да оспори централните аргументи на нашата авторка, да смени знака ил - от "прочита" на Тургеневата пиеса, през критиката към разпределението на ролите, до цялостното структуриране (режисьорско и сценографско) на спектакъла.

В случая за нас обаче по-важни са две обстоятелства: първо, че сам по себе си текстът на Абе Иванова е бляскав, удържан е желязно в собствена си логика; и второ, че това представяне е в състояние да събуди истинска критическа страст, да провокира полюсни оценки и през тях да търси истината за себе си.

K

Конкурс за пленарната зала

Обяснителна записка Градоустройствено решение

Залата се намира в сърцето на столицата, в абсолютната делови, културен и исторически център на града. Проблем на Общия план е да редуцира автомобилното движение в целия район. Вход и изход от автомобил тунел по бул. "Цар Освободител" (предвиден от актуални устройствени разработки) на това място е решение изключително погрешно, вредно и неуместно. Тунелът е безсмислен и поради това, че в двата му края светофарите са неизбежни. Транзитът изток - запад през центъра трябва да се намалява с други средства.

Този проект предвижда еднопосочно движение по двата ръкава на "Ларгото" (и неговото продължение "Тодор Александров") - по "Дондуков" и "Цар Освободител". Премахнати са левите завой пред западния вход на Народното събрание и на "Мария Луиза". Обръщане на посоката за удебелено кръгово движение се извършва източно от подзепа на ЦУМ и западно от улица "Княз Борис І". Тревната площ между подзепа на ЦУМ и подзепа при Източната порта се сваля на кола археология, залесява се и става достъпна от подзепа. Ако се намери ценна археология, тя се експонира между и в сянката на достатъчно големи дървета. Предвижда се намаляване интензивността на автомобилното движение на това място чрез ограничения за скорост, транзит и тонаж. Оттук следва да минават само леки автомобили, които са длъжни да спрат и паркират в централните гаражи. Обществен транспорт се ограничава до метрото и трамвая по "Мария Луиза". Предвижда се масовият и личният наземен транспорт да танзират централната градска част не по-близо от двата канала - Перловската и Владейската река. В самия център транзитът е само релсов. Проектът предвижда нови гаражи за депутатите и служителите на НС в района на ул. "Искър". Гаражи за служителите и посетителите на центъра е длъжен да осигури Общият план. Северно от "Дондуков" и "Тодор Александров" има достатъчно подходящи места. Зеленината в центъра е недостатъчна - налага се да се направят градини навсякъде, където има място. Паркирането в центъра трябва да мине изцяло подземно и/или в нови многостажни гаражи. На "Ларгото" и неговите продължения в двете посоки трябва да се гледа като на аерационен коридор. Този ос трябва да остане максимално широка и озеленена. Архитектурният мащаб на оста е загаден недовъзможно и окончателно от правителствените сгради на Ларгото. Той не би да се променя. Желателно е да се очовечева.

Влизането и излизането на автомобилите на депутатите под обема на новата пленарна зала се извършва с лъв завой от бързата лента от "Дондуков" към "Цар Освободител" с простот не повече от 15 секунди средно на автомобил.

При осем автомобила (в две редици по четири) на минута, времето за дебаркиране е общо 30 мин. преди сесия на НС при положение, че всеки от 240-те депутати добде с отделен автомобил с личен шофьор. При навлизане в последните минути е възможно изчакване по най-лявата лента на "Дондуков", която временно престава да бъде бърза. Пешеходният достъп е откъм подзепа на Ларгото, през озелененото пространство на кола археология. За членовете на правителството, президента и специалните гости входът е от ул. "Московска", както досега. Влизането през вътрешен двор (за гостите и президента) и през затворен отсрани обем (за депутатите) позволява добри мерки за сигурност.

Концепция

Основната идея на проекта е духът и съдържанието на бившата централа на Комунистическата партия да се променят радикално. Чрез безкомпромисна намеса в архитектурата на централния корпус и главния вход да се потвърди с архитектурни средства значението на промяната на обществения строй. Самата пленарна зала трябва да "пусне слънчевата светлина", да увеличи своя обем и да се обзаведе с приемни части, чужди на досегашната атмосфера на адаптирана класика, характерна за 50-те години на ХХ век. Това е напълно възможно, благодарение на предвидливото отделение на централния корпус с деформационни фуги точно по границите на предлаганата промяна.

Втората голяма идея на проекта е да се свърже градското пространство непосредствено с интериора и екстериора на сградата. Дърветата на покрива не са екстравагантна приумица, а премислен жест към духа на свободата, уважението към природата и достойнството на гражданите на България, чиито интереси са призвани да представляват народните избраници.

Идеята е Народното събрание да получи сграда, емблематична за характера на държавата.

Функционално решение

Основни принципи на преустройството са ктисите комуникации и ясната ориентация. Множеството дребни обемни на централния ризалит на Партийния дом проектът заменя с три големи обема - на главния вход, на главното фоайе и на пленарната зала, пронизани от светлина и много по-просторни от съществуващите. Пространствата на пленарната зала и главния вестибул са включени в общ едър обем с изключително проста форма и четлива структура. Четири мощни кули съдържат вертикалните комуникации и осигуряват хоризонталната устойчивост.

Обръщането на ориентацията на залата на изток към двора позволява по-добро разположение на функционалните звена и по-чисти връзки между парадния вход - през голямото фоайе - съответно към залата - за депутатите. Втори вход - директно към трибуната - за гостите и правителството - откъм двора.

Висока сцена, кули и практикаби не са необходими - пленарната зала няма нужда от театрална механизация. Инсталациите се помещават в двойните щайцови стени с достатъчна дебелина. Хоризонталната развод-

ка на въздуховодите се предвижда под пода на пленарната зала и по източния скат на покрива. Звуковата изолация срещу нископрелетящи самолети се предвижда от трислойни щайкопакети.

Конструкции

Конструкцията на централния ризалит се подменя изоснови. Новата главна носеща конструкция е от последователно напрегнат стоманобетон със свдоеени стойки в щайцовите стени и мощни ригели, съдържащи земна маса за качествена растителност на покрива.

Интериор

Новите размери на залата позволяват както достатъчно удобни места за Велико народно събрание, така и значителен резерв (за медиите и за независими наблюдатели) във високите части на залата при Обикновено народно събрание. Осигурени са достатъчно почетни и работни ложи покрай надлъжните вертикални стени на залата. Режиорската зона се намира по късата, западна стена.

Отказът от секторна или амфитеатрална форма прави залата на Българския Парламент оригинална и нетипична за парламентарната архитектурна традиция. Правите, сравнително къси и еднакви редове позволяват много добра видимост и удобно движение във всички посоки при очевидна равностойност на всички места. Простата ортогонална форма, стръмно наклонените тавани предполагат удобен монтаж и добро функциониране на инсталациите, при минимална дължина на всички мрежи.

Главното достойнство на интериора е прякото участие на естественото осветление - свойство, характерно за всички модерни зали от подобен ранг.

Образ

Акцентите на архитектурния образ са тотално променени. Вместо затворената, архаична и клаустрофобична архитектура на "диктатурата на пролетариата", проектът предлага открит, прост, монументален по мащаби, но човечен в подробностите гражданска архитектура. Участието на истински дървета в екстериора на покрива също толкова непринудено, колкото на терена - е безспорен хит на композиционната идея.

Възможно е при разработката на проекта шестте колони от стария портал да бъдат свалени на ниво терен и оставени самостоятелно в пространството на главния вход като реверанс към "памятта на града" и духа на мястото.

Глухите калканни стени, които разсичат крилата на Партийния дом, не съдържат символни внушения. Тяхната задача е да носят покрива, да съдържат инсталации и да оформят непринудено централен ризалит с контрастен характер. Гизанските стени служат двустранно за фон на корпусите с традиционна архитектура. Неизбежните компромиси във връзка с прехода от едно към друго са решени категорично - чрез отказ от преход. Основната композиционна идея не развързва Гордееви възли - той ги сече.

Марко Бота, архитект

Търгът за зала Св. София

Не ъ върви на "светицата" София и това е. И с паметника не позна, и със зала не случи. Историята на търга за преработка на конгресната зала на бившия Партийен дом на БКП в пленарната зала на Народното събрание е следната:

На 6 ноември 2003 година Народното събрание чрез канцеларията на г-н Озгян Герджиков обяви търг-конкурс за преустройство в бившия Партийен дом. Защо само конкурс и защо не само търг, е отделна тема. Важното е, че това е любимият начин на възлагане от страна на демократичната държава и че такъв е законът. Докато съобщението се появи в професионалните издания, стана 18 ноември. Тридесет колектива дадох по сто и петдесет лева и получиха срещу тях програма-задание. От програмата стана ясно, че срокът за предаване на проектите и документите е 4 декември. И че "документите" са десетина и за тяхното набавяне времето не стига, дори ако колективите само тях "вадят" в оставашите до края на срока две седмици. Освен това стана ясно, че заданието изисква ценз, опит и текуща практика, каквито в България могат да покриват 5-6 колектива и то, ако малко или много поизлъжат. Стана ясно също, че Народното събрание не казва нито с колко пари разполага, нито за какво става дума:

1. Да се сменят столовете в пленарната зала?
2. Да се сменят столовете плюс паркетът?
3. Да се добави към 1. и 2. смяна на вентилацията?
4. И/или на останалите инсталации?
5. Да се променят комуникацията и евакуацията?
6. Да се пипа или да не се пипа таванът на залата?
7. А само поизлъжат?

И т. н. И най-важното - г-н Герджиков никъде не казва дали се налага сградата да се променя отън и ако да - защо, къде и как. Доколкото обаче към програмата има приложени фасади, значи не е забранено, а вероятно е желателно. Още по-точно - заданието изрично иска от участниците в търга да представят за падна фасада с "показване на символи на Народното събрание и предложение за движение на автомобили в М 1:200". Фасадата и автомобилите са в една точка, не е ясно мащабът за кое се отнася. Неясно! Ако участникът в търга-конкурс загради депутатите да не заграбят движението, като идват и си отиват от работа, той трябва да преработи цялата комуникационна схема на Центъра. Изглежда логично пред Народното събрание да могат да спират коли. А по този въпрос заданието мълчи. В българските конкурси по принцип участниците сами си решават проблемите със ситуацията - най-често в ущърб на града. Въложителят обикновено е пас. Ако някой участник предложи освен смяна на паркета комуникационно решение - моля, негов проблем. Ако иска да направи вътрешна сградата значителни преустройства - пак може. Ако иска да промени фасадите - също. Да добави обаче "символи на Народното събрание" над входа е длъжен. Още по-категорично е поискано шефът на колектива да представи справка за актуално състояние на фирмата. Иначе - сбогом, участие!

През януари стана ясно (от вестниците), че възможните пари за преместването на пленарната зала на Народното събрание били между 4 и 5 милиона лева. Те няма да стигнат само за смяна на столовете и хората на г-н Герджиков няма как да не го знаят отпреди търга.

Толкова за съдържанието на програмата и заданието. За пореден път Държавата, от най-високото си място (как да се изразя по-мекко...) направи неприличен жест в лицето на архитектурната колегия и колегията се усмихна любезно в отговор. Вместо начаса ръководството на Съюза на архитектите и ръководството на Камарата на архитектите заедно и поотделно да пишат на г-н Герджиков да си изтегли обявата, САБ и КАБ услужливо тръгнаха да избират същите представители в журито на търга-конкурс. Да избират не е точната дума.

Възвращане на Народното събрание

Тръгнаха да търсят старите муцуни, постоянни участници в мероприятията от същия сорт през втората половина на миналия век. Не знам как е в САБ. В Камарата зам.-председателят г-н Тосев (председателят г-н Йовчев предвидливо се спаси) първо посочи арх. Бисер Хантов за представител на КАБ, но арх. Хантов отказва да участва във фарса. Арх. Константин Антонов не отказва и, заедно с арх. Лозан Лозанов (посочен от кмета) и арх. Евлаз Цветков (посочен от САБ), от една страна, и чиновниците (от друга страна) на г-н Герджиков, седнаха да решават кой е най-достоеен да помогне на НС да похарчи парите. Това е смисълът. Дотук за архитектура не става дума. Нито за авторските права върху Партийния дом. Нито за същността, целта и обхвата на задачата. Става дума кой да гушне поръчката. За нищо друго.

В това време кмет, областен управител, главен архитект на София мълчат като риби. Задават се празници, това, което прави Народното събрание, не засяга града и областта, министър Церовски също няма отношение. Цар - далече. Народните представители са в неведение - кой, защо, къде и как ще ги мести. И какво ще стане със Старата Кочина, като я опразнят... Г-н Герджиков постъпва така, сякаш става дума за истинска кочина - ще ѝ сменят дъските, голяма работа!

По-нататък нещата се развиха така:

На 4 декември били предадени четири проекта. 26 колектива пили по една ступица вода и се отказали. Комисията отхвърлила на място проекта на арх. Владо Николов, защото нямал справка за актуално състояние на фирмата. Оставаха трима. Нищо лошо. В момента на предаването на материалите председателят на комисията повикал арх. Борислав Богданов да си запле плика с тръжната цена, защото бил разлепен. Запели го. И - о, чудо! Тук, още същия час, журито седнало да заседава - нещо, което никога не се е случвало в България. Изслушали докладите на трите оцелели колектива - на арх. Борис Камиларов, на арх. Борислав Богданов и на арх. Раймондо Флакомио, който представлявал арх. Марио Бота, швейцарец.

Кой Марио Бота? Казват, че бил известен, строил тук-там по света престижни сгради, нищо лошо. Що ще Марио Бота в мижавия търг в Българското Народно събрание? Нима не направихме всичко възможно в търга да участват само тези, които бяха предварително готови - за две седмици останалите дори не могат си събра документите?

Ето какво се случи:

В сградата на ноември Раймондо Флакомио, архитект, дипломиран в Италия, но практикуващ в България, ми каза:

Има търг-конкурс за Народното събрание, смятам да участвам.

Аз му казах - Раймондо, ти си луд.

Флакомио - Луд съм, но съм чувал, че ти си не по-малко луд, искаш ли да участваш заедно?

Аз - Раймондо, моята държава - същите тези, дето ще се местят - направиха така, че да нямам право - това е търг за търговци, не за архитекти, проектът е само брошка към тръжните книги. Властта не се интересува от архитектура, властта се интересува от пари, не си губи времето.

Той - Знаем, че няма да спечеля. Ло со. Но аз съм архитект. Това е конкурсът на века - става дума за най-престижната сграда на България. Дори само участието е чест. Тези проекти, каквито и да са, ще оставят следа. Някои от тях ще влязат на архитектурата в България години наред, дори да не спечелят. Човек не работи само за пари. Знаем, че няма време. Добрият затова е добър - може да мисли бързо. Айде!

Аз казах - Бе ти не разбираш ли, че нямам право. И аз нямам. Имат право Камиларов, Соколовски, Хаджистойчев, Стефка Георгиева и Сашо Баров, ако беше жив и ако си е платил осигуровките. Другите нямаме право. Къде си тръгнал?

Той каза - Имам идея. Ти и аз познаваме хора, които имат ценза, опита, голе-

ми бюра и достатъчно хъс, за да участват, стига да знаят за какво става дума. Ние можем да ги светнем за какво става дума, те да оглавят нашия смесен колектив и по такъв начин хем ще участваме, хем ще има интересни проекти. Никъде не пише, че е забранено, значи е разрешено. Време има - десет дена.

Аз - Не виждам нашата полза. Дори светилото да спечели (което не вярвам), какво печелим ние, освен че ще се скъсаме от бачкане, а ти допълнително ще се загубиш финансово, защото аз и да искам не мога повече да се загубя?

Той - Нашата полза е, че ще участваме, тъпанар такъв! Ще правим архитектура, ще работим с хора, които по никакъв друг начин няма да работят с нас, особено с теб, защото си стар. Това ти е ползата.

Тук аз започнах да се замислям и в края на разговора се разбрахме така: Флакомио се обажда на Марио Бота, Попов - на Рафаел Виньоли и който от двамата велики се съгласи, взема двамата ни в екипа. Ако се съгласят да участват и двамата, правим два колектива. Нищо лошо.

След три дена Виньоли отказва, Бота се съгласи. Ние с Раймондо посетихме "обекта", изпратихме на Бота чертежи, снимки и "некои съображения". Светилото за дни (може би минути) прозря същността на нещата и върна обратно Големата Идея, която ателието на Раймондо обработи, пречерта, преведе, документи, проинурова, пронумерова и предаде съгласно условията на търг-конкурс... точно навреме. За всеки, който не разбира от архитектура и/или не познава творчеството на Бота, ще кажа, че проектът на Българското Народно събрание - "Лунионе фа ла форца" - е абсолютен Бота, 100% Бота - и в това няма никакво съмнение. Това го казвам за онези читатели, които може би мислят, че проектът е на Раймондо Флакомио, а Марио Бота е само фирма. Нито аз, нито Флакомио бихме дръзнали да съборим целия централен корпус. Някои части - може би, целия - никога. А за дърветата на покрива дори да се бяхме сещали, нямаше да посмеем да сложим. Тъкмо това е разликата между големия архитект и наша милост. Отплеснах се.

Все пак стана това, което искахме! Както много бързаха, "журьорите" се съписаха и два месеца - ни звук! За по-малко от месец искам цял търг-конкурс, за по-малко от два не могат да класират три проекта. Как не - нали трябва да заявят пред света, че Марио Бота е на последно място. След Камиларов и Богданов, на опашката... А в това време парите горят. Готови пари... за столове.

С известно закъснение (за което няма вина) пресата се разбуни. Това ѝ е работата - да се интересува от скандали. Особено находчиво и точно писа във В. "Сега" Ана Илиева. И публикува снимки на проектите. От тях се вижда, че и трите колектива "пипат" главната фасада с колоните. Бота я премахва и на нейно място прави грамадно светло фоайе "ала Бота" и обръща пленарната зала обратно (към двора), за да се влиза удобно. Камиларов нищо не пипа по сградата, но ѝ окачва отпред една ажурна престилка. Богданов поставя пред главния вход една постмодерна козирка. И тримата, естествено, сменят столовете и паркетата. Бота сменя цялата зала. Българите добавят козметика, колкото да се каже, че правят нещо. Ако парите не стигнат, Камиларов маха престилката, Богданов - козирката. Няма решение за вътрешна и външна комуникация, няма градоустройство, няма "свидетелство за епохата", няма реверанс към традицията, няма "път към Европа", няма "дух на мястото", няма никой. Само дъските в кочината...

Хитрушкото Герджиков се опита да излезе сух от водата и направи поредния гаф. Председателят на Народното събрание предложи архитектът Бота да финансира (не проекта, чакай малко) - да финансира строителството, защото институцията, която представлява той самият, вижди ли, била бедна, но честна. Иначе проектът на швейцареца много му харесвал. Следователно, ако и Бота си харесва проекта, не би било лошо да намери пари да ни го построят.

Не Марио Бота да дойде в България, свети Тома да слезе от небето, тук нищо няма да се промени. Аз го знам отдавна. Време беше и Раймондо Флакомио да го научи.

Павел Попов

На снимките: Проект на арх. Марио Бота за преустройство на сградата на Народното събрание на Република България, компютърна симулация, 2003

Арх. Павел Попов е преподавател в катедра "История и теория на архитектурата" във ВИАТ от 1974 г. Председател на комисията по професионална етика към Камарата на архитектите.

По всяка вероятност

Първо, по всяка вероятност сегашната сграда на Парламента наистина е в толкова състояние, че изнасянето на народното представителство оттам е наложително.

Второ, по всяка вероятност сегашната сграда на Парламента е твърде малка не само за кабинетите на 240 народни представители, но е твърде малка и за обслужващата ги администрация - каквато не е имало нито по Стамболово, нито по Филово, нито по Живково време.

Трето, по всяка вероятност Партийният дом е сградата, където зала, кабинети и администрация могат да се разполагат бързо, спокойно и неопасно.

Четвърто, по всяка вероятност Партийният дом трябва да бъде префасониран, ремонтиран, обновен, за да посрещне народните избраници.

По всяка вероятност по всички тези четири точки можем да бъдем убедени.

Има обаче и други точки в българския и софийския дневен ред, които да разклашат тази наша увереност в основаната за обявяване на конкурса и в резултатите от него.

Първо. Целта на конкурса е да се улесни вървежът по течението на увеличаващата се бюрокрация. Администрацията на НС (която го е обявила), народните представители (които с удоволствие ѝ се подчиняват), общественото мнение - всички сякаш виждат българското развитие свързано единствено с усложняването на законодателството и законопродължението. Черпейки животелен опит от ЕС. Никому през ум не минава, че в нашата малка страна и държавна администрация, и законова база могат да бъдат опростени. Не намаляни - опростени! И

държавата да продължи да функционира, тъй като то и в бюрократична Европа. Регки са гласовете и за намаляване на броя на депутатите.

Второ. Софийската община никога не е била наясно със смисловите акценти в центъра на столицата. Разрешението за строеж на бизнесцентър върху мястото на бившето кметство (до 1990 г. - Градска библиотека) и идеята дамести кметството в банята са елементарни примери. С решението за преместването и на пленарната зала в Партийния дом, администрацията не само обръква допълнително акцентите, тя доказва, че не само общината, но и висшата държавна власт, т.е. еманацията на България, не е грижа за никакви смисли в ансамбъла на града (също както когато правителството изпрати Националния исторически музей в Бояна за хатъра на съдебната власт). Когато налукаш Вековна сграда-символ, утешението, че президентство, правителство и НС ще са в един ансамбъл, е твърде спорно. Усещането за фрийволен безотговорен акт се засилва от безгрижните подмятания, че сегашното Народно събрание, разположено на площад "Народно събрание", между символа като Храма, Паметника, Университета и стария Мюнхенски съвет (БАН!), щяло да стане "някакъв музей".

Алпс на мисъл има във всички това.

Трето. Заситила към Европейския град, администрацията на НС би могла да се досети, че за една промяна във функцията на сградата трябва все пак да се допита до градостроители, трябва тази промяна да се съгласува с планове и перспективите на града. Доколкото разбираме, столицната община и нейните архи-

тектурни служби въобще не са били сезирани. Така до Партийния дом, сграда, строена за едно (почти) пешеходно време, ще трябва да достигат колиите на народните ни избраници (240?) - и то по булеварди, планирани преди неговия строеж.

Четвърто. Обликът. Как да изглежда входът на Народното ни събрание, поместено в бившия Партийен дом? Да запазим псевдоколоните, да ги позакрием? Това, което винаги е липсвало в архитектурата на българската столица, е радикалност. Малко смелост, малко аурост. По същия начин, по който през седемдесетте години в столицата бе немислим проект като Бобур на Пиано и Роджърс, днес, през 2004 г. се оказва немислим проект на Марио Бота. Не по финансови причини. А защото - за добро или лошо - реализацията на този проект би повлякла крак, би наложила своя отпечатък върху по-нататъшното развитие на образа на цяла център.

Ние обаче не искаме да рискуваме. Ние искаме да се домъкнем до ЕС с понялурен Партийен дом и с "някакъв музей" в старото Народно събрание.

Пето. От друга страна. Колкото го налудурянем - не е ли време ансамбълът Партийен дом, хотел "Балкан", ЦУМ да бъде обявен за паметник на културата. Къде другезде, освен в Димитровград, има такъв залазен ансамбъл?

Шесто... И още доста. Но докато няма мислене, безличната администрация ще си вълнее, всичко ще е на стадий неосъществени поскои и в крайна сметка (живот и здраве!) през 2007 г. ще се озovem не в двора на Лувъра пред пирамидата на Пей, нито в Гран пале в Брюксел. Ще се озovem в палките на Ферхейдебоуци.

Хр.Б.

Времето

Разговор с диригента Божидар Аврамов

- От колко години сте в Америка?

- Толкова много са минали, че вече престанах да ги броя. Напуснах България в 1967 година. Същата година заминах за Ню Йорк. Така че това е един значителен период от около 35 години.

- Какво се случи в тези 35 години?

- Едно младо българче пристигна в чужда планета. Колкото да бях чул и чел за Щатите, всичко, което видях и с което се сблъсках, беше напълно ново. Да не говорим, че не знаех английски изобщо. Доста време отнема на чужденеца да се окопити, да влезе във връзка с хора, да се запознае със средата, с маниера, с начина на мислене, с всичко това, което е толкова различно при американците. С две думи, това, което се изисква от чужденеца, за да се наложи в САЩ, е постоянство, търпение и стремеж към успех. Ако таланта го имаш, рано или късно плодотворно на това търпение ще се появят.

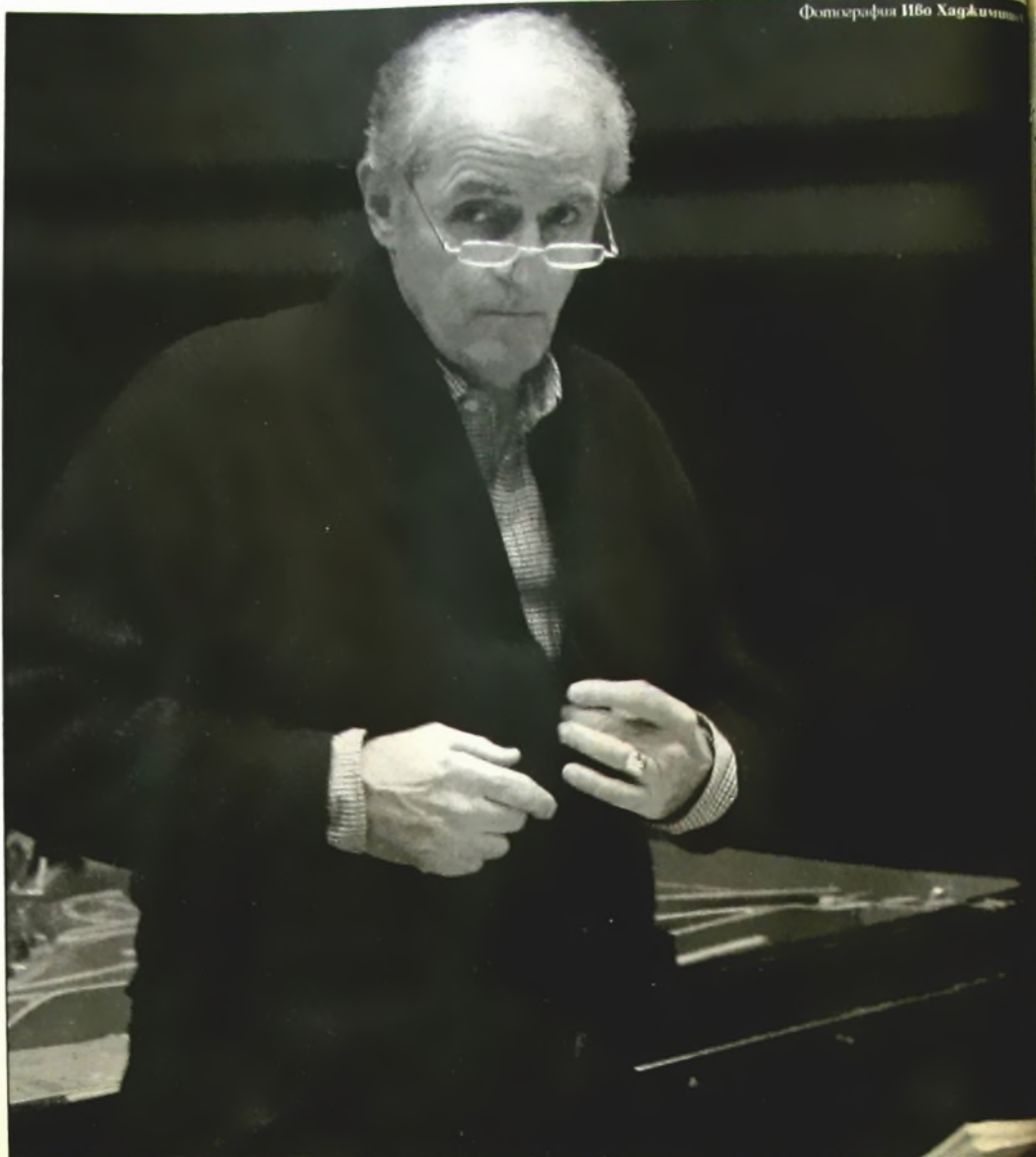
- Кои диригенти бяха стимул за вашето развитие?

- Това е много важен за млад музикант въпрос. Без съмнение, връзките ми със Софийската филхармония, чиито концерти от детинство посещавах, и фактът, че повечето музиканти в София бяха близки приятели на баща ми, ми даваха възможност лично да контактувам с тях. Безспорно тук трябва да спомена две имена, които са оказали влияние на всеки музикант, не само на диригентите - това са Константин Илиев и Добрин Петков. Много ярки спомени са се запечатали в главата ми от гостуванията на Херберт Абенгрод, големият германски диригент, който направи всички симфонии на Бетовен. Това беше през 50-те години. Спомням си, беше ми позволено да присъствам на репетициите.

После във Варшава следвах при Станислав Вислоцки, диригент на Варшавската филхармония, един от най-големите световни диригенти, който оказа огромно влияние върху мен. Присъствах на всички репетиции, на които ме допускаха, особено с Игор Маркевич. Няма да забравя, той се яви на първа репетиция на Стравински - "Пролетно тайнство", и Бритън - Вариации по тема на Пърсел, без партитура. После в Щатите - Леополд Стоковски. Самата среща с него беше много възбуждаваща, много интересна. Това бяха последните му години, но от него научих много. Също и от един много активен немски диригент, мъжа на писателката Вики Баум, д-р Ричард Лефър, който, макар и на възраст, беше главен диригент на симфоничния оркестър на Пасадина, Южна Калифорния, и ръководител на национални фестивали и майсторски класове по дирижиране. Поканиха ме да участвам и да дирижирам. Бях впечатлен от качествата му на диригент и музикант. Той всъщност ме поощри да продължа и да се установя в Лос Анджелис.

- Към кои творби, към кои партитури бихте се връщали многократно?

- Не е лек въпросът. Кой е по-голям от Бетовен, Моцарт или Бах? Всеки период стил си има, велики имена; така че в случая мога да кажа кои са предпочитаните от мен композитори в класиката или романтиката. Мисля, че бих посочил композитор, който представлява златната среда - Брамс може би; той комбинира класическото и романтичното, изразява баланс между ума и сърцето.

Фотография Иво Хаджичев

на диригентите - жандарми от мина

Божидар Аврамов е израснал сред репетициите на известния струнен квартет "Аврамов", чийто първи щаблар е доайенът на класиката

- Как гойде идеята за Първа симфония на Айвз?

- Един мой колега ме запозна с музиката на Чарлз Айвз - дотогава ми беше непознат. След като направих проучвания, разбрах, че Айвз е един от тримата най-оригинални и самобитни американски композитори. Другите са Аарон Копланд и Самуел Барбър, но според мен най-авангарден и най-далеко мислещ е Чарлз Айвз. Примерът е Първа симфония, писана в края на XIX век. Той е бил казал, че Прокофиев се е учил от Айвз. Наченки на битоаналност, модуляции, полиритмия - всичко това е очевидно в Първа симфония. Да не говорим за структурата, която подказва много оригинално мислене за 21-годишен човек.

Айвз е много впечатлен от премиерата на симфонията "Из новия свят". Втората част на симфонията от Айвз е в чест на Дворжак. Има и много общо в изграждането на кулминациите в медните между двамата автори. Чайковски, Менделсон, Шуман също се усещат. Но въпреки тези влияния, оригиналният начин на мислене вече се забелязва. Темички, които се появяват, са доста авангардни. Първата част, особено началото, звучи като при Прокофиев. Човек би казал, че Прокофиев се е учил от Айвз. Наченки на битоаналност, модуляции, полиритмия - всичко това е очевидно в Първа симфония. Да не говорим за структурата, която подказва много оригинално мислене за 21-годишен човек.

Извих я за първи път през 1973 година на Западния бряг на Щатите, когато симфонията не беше още напечатана. Оттогава нито съм се срещал с партитурата, нито съм работил, нито съм се връщал към нея.

Сега, когато решихме, че ще я свирим, с нетърпение чаках да видя дали след 30 години ще ми допадне тази музика, добър избор ли направих? Беше удоволствие за мен отново да се зароя в нея.

- Какъв е вашият поглед върху днешния концертен живот в Америка? Кое ви е интересно, кое не толкова, има ли рецесия?

- Да, рецесия, както се знае, има. Тя тече вече втора година и се отразява безспорно върху музиката. Има доста оркестри, да кажем един от най-старите оркестри в Калифорния - на Сан Хосе, вторият по големина град в Калифорния - банкрутира миналата година; липса на средства. Други оркестри, не много, но ги има, също банкрутираха. Трети са с финансови трудности. Четох някъде, че оркестърът на Чикаго, може би най-старият в света оркестър, изпитва затруднения, същото се чу за Ню Йорк и Филаделфия. От друга страна, не трябва нещата да се представят само в черно, общо взето, симфоничната музика продължава да играе много важна роля. Ето, в Лос Анджелис се открива Диснихол - новата концертна зала, за която се казва, че е едно акустическо чудо. Стоици милиони долари се похарчиха. Бих казал, че нивото на симфоничните оркестри в Съединените щати е високо и то се поддържа. Финансовите проблеми никак си се разрешават, като се има предвид, че на федерално равнище оркестрите не получават нищо. Само най-престижните се ползват с извесни привилегии. При останалите средствата се събират от дарители, организации, корпорации и т. н. Трябва да се отчете и работата на доброволците. Дамите, пенсионерите са с изключителна роля за поддържане на всички културни институти в Щатите. Те си посвещават живота в служба на културата. Включват се много активно навсякъде.

- Какво е съотношението между авангардната музика и така наречения голям класически репертоар в афишите?

- Е, тук борбата, търканията са неизбежни и продължават. Повечето слушатели, включени в абонаментите на големите оркестри, са традиционалисти. Това са хора пенсионери или на определена възраст. Повечето млади хора в Щатите не посещават симфонични концерти, обратно на това, което е характерно и за Европа, и за България. Същевременно младите са тези, които поддържат интереса към авангардната музика. Този интерес се запазва и под-

държа най-вече в университетите. Много симфонични оркестри се страхуват да интерпретират модерна музика, тъй като ги грози заплахата от липса на публика, а и дарителите могат да оттеглят големите си пари. Това, общо взето, прави програмите на мнозинството симфонични оркестри, така да кажа, консервативни.

- Все пак, кои съвременни американски автори се изпълняват?

- Доайенът на американската музика Едуард Картер, една много тежка и голяма фигура, композитор с огромен престиж.

- А Джон Адамс?

- Мисля, че в момента той е най на мода. Има и дами, много интересна е Цвилинг.

- Кои оркестри сте дирижирали?

- Много, най-вече около Лос Анджелис. Лос Анджелис всъщност е 12-милионен град, той включва много грачета - Санта Моника, Холивуд, Беърли Хилз, Пасадина, Глендел... не по-малко от двайсет. От тези двайсет поне десет имат симфонични оркестри и повечето от тях наистина са качествени. Всяко граче изпитва законна гордост да поддържа свой оркестър. И повечето от тях аз съм дирижирал... Доскоро бях професор в един частен университет в Лос Анджелис, бях отговорен за инструменталната програма, водех камерна музика, преподавах дирижиране, водех симфоничния оркестър на университета. Тези задължения не ми даваха възможност да пътувам. Така че повечето ми гостувания бяха в Калифорния. Пътуванията ми в Европа са свързани със Симфоничния оркестър на Бон, с Кан и Ница, няколко пъти съм идвал в България, често ходя в Канада - дирижирах там в Торонто и Ванкувър.

- Освен музикантски качества, кое е необходимо на диригента, за да има успех в Съединените щати?

- Както е известно, диригентът не работи във вакуум. Времето на жандармите диригенти, като Тосканини например, вече отмина. От днешния диригент се очаква да бъде джентълмен - всестранно развит, много контактен и много културен. В Щатите структурата е такава, че оркестърът се поддържа от големи дружества - десетки, стотици доброволци, членове на борда, дарители и т. н. Диригентът често трябва да изпълнява роли, които не са типично музикантски - трябва да се показва, да присъства на банкети, на приеми, да се среща с дарители, да ги кани на обяд, да откликва на техните покани. Затова е изключително важно да е общителен, да знае как да се отнася с хората, да е галантен и толерантен. Много източноевропейци, когато пристигнат в Щатите, бързат, искат всичко да стане веднага, от само себе си. А човек първо трябва да се представи, да установи контакт. Това изисква време. В този смисъл Америка е една планета, която е доста различна от Европа.

Разговора води Ани Николова

мерната музика у нас, неговият баща, Владимир Аврамов.

Пътят му на диригентско отбелязва в Съединените щати. Дирижира оркестрите на Лос Анджелис, гост-диригент и на други американски оркестри, гостува във Европа и Канада.

Професор е по музика в университета Лайола Марилант в Лос Анджелис.

На 5 декември заедно със Софийската филхармония той предвожи на българската публика Първа симфония от Чарлз Айвз (първо изпълнение в България "Рансодия в синьо" от Гершвин и Рансодия "Орфей" от Милчо Левиев. Солисти бяха Милчо Левиев, пиано, Димитър Шанов, контрабас, и Христо Йовов, ударни.

Социализъм и настояще

Бързописни бележки от една дискусия

В самото начало на дискусията Андрей Райчев заяви, че социалистическият проект и неговият резултат не съвпадат. Лявото не съществува без проект, тъй като то е отношение към света, не констатация; лявият човек е този, който знае, че големият убива малкия, но не иска това да е така. Централна особеност на Марксовия проект е Пролетариатът, смята Райчев. Марксовата теория твърди, че всичко е привидност, но има комунизъм и той ще настъпи. И същият този комунизъм на живот и смърт е свързан с фигурата на Пролетариата. От Хегел, Кант и Шеллинг Маркс знае, че човекът се равнява на собствената му дейност. По тази причина той смята, че историята е създавала съществото Пролетариат, чиято дейност му е дадена не в особена, а във всеобща форма. Историята е извършила в Пролетариата процедури от негативен характер: тя го е лишила от отечество, частна собственост, работа, семейство... Поради тази причина в марксовия проект Пролетариат по природата си е готов деец, а задачите на комунизма са от негативен характер: той трябва да разчисти мястото за вече появилото се всеобщо същество, което няма нищо. Всички проектантите на революцията през XIX век я мислят само в негативни форми, едва в края на този период се появяват течения, мислещи комунизма другояче. Затова първият Интернационал спори не по въпроса за очевидните негативни задачи (премахване на семейството, частната собственост и държавата), а само около формата, под която те да се осъществят. Затова и участниците в него се разделят на анархисти и комунисти - според комунистите след революцията трябва да има временна държава, която след 10-15 годи-

Но трябва и да се живее. Извън проекта за социалистическа държава се образува втора мрежа - единствената форма на съществуване на гражданско общество при социализма. Там човекът е частен индивид. Тази система от връзки, отношения, ходатайства, (полу)корупция се свежда до обмяната на вещи за вещи, вещи за статуси и статуси за статуси. Точно това е начинът перманентно да се възпроизвеждат семейството и частният живот на индивида извън първата мрежа, но пък паразитирайки върху нея. В тази система обаче са въвлечени като дейци и самите ръководители на страната. Едни от тях разчитат пътя на властовия език (номенклатурата), а други направо го създават (интелигенцията). Образуван се две страни, чиято отговорност е да няма страни, да си спомним цела на марксовия проект.

Каква е съдбата на втората мрежа след социализма? На 11 ноември, със спирането на социалистическата държава (а тя спира, когато изчезне употреба), властта без бъдеще престава да бъде власт и деградира до мрежа. На посочената дата у нас остана само втората мрежа и съдбата ни е обусловена от този факт, смята Андрей Райчев. И тогава мрежата започва да муттира, решавайки два основни въпроса: новият елит на България е избран през втората мрежа от двата челни отряда - номенклатурата и интелигенцията, чрез процедура, наречена "легитимация чрез противопоставяне". Вещиност те нямат друго основание да бъдат на власт освен това, че се биха помежду си, заяви Райчев. Нещо повече, поради отпадането на първата мрежа се оказва, че всички на власт са в мрежови отношения, но няма нито доктрина, нито утопия - и в резултат се случи могъщият разкъсване на власт от собственост. Собствеността се преразпредели мрежово и така бяха рекрутирани новите собственици. Финалът на загиването на социализма всъщност е загиването на втората му мрежа.

Вземайки думата, Петя Кабакчиева зададе въпроса как следва да мислим "новото общество"? И коя да е гледната точка, от която да удержаме мисленето си - настоящето, първоначалния проект, историческите сравнения с друг вид общества? Защото и досега го мислим идеологически, твърде натоварено през апологетика или радикални отрицания... Как тогава да нормализираме този дискурс и да го мислим спрямо собствената му мяра. Понятията и подходите, които използваме сега, в никакъв случай не са невинни и трябва да си даваме сметка защо и как назоваваме явленията от "новото общество", смята Кабакчиева. Названията "социализъм", "комунизъм", "реален социализъм", "съветски тип общество", "държава-командна икономика", "държава-тип капитализъм", "тоталитаризъм"... - всички те носят скрит обяснителен модел. Защо обаче отблъснем обществото се самоназовава реален социализъм, а - вече отблъснато - ние го назоваваме комунизъм? "Аз предпочитам названието 'комунизъм', защото то е обвързано с равенството и насилствения преход към нов тип общество. Докато социализмът (от генезиса си у Сен Симон и Оуен) визуира развито индустриално общество и ненасилствен преход към нов социален живот", продължи Кабакчиева. Можем ли да вземем парадигми и понятия, възникнали в друг социален контекст и наложили се с определено значение, и безпроблемно да назоваваме с тях явления и процеси на "новото общество"? А ако вътрешността в уникалността на нашата опит произведе идиосинкретична, местна парадигма? Как да мислим новото общество хем като уникално, хем като част от универсални тенденции?

"Аз имам проблем с приравняването на гражданското общество към втора мрежа. Ако номенклатурата и интелигенцията са персонализацията на държавните постове, как втората мрежа да е гражданското общество, след като те са изградили и там? Ами ако номенклатурата и интелигенцията са една и съща група?" Петя Кабакчиева предпоче да нарича интелигенцията и номенклатурата "елит". Държавата не изчезва за сметка на обществото, а по-скоро се възпроизвежда елит. Тя полита защо ни е нужно понятието "гражданско общество", ако не за да легитимираме новия статут на старата номенклатура? Втората мрежа днес има обяснителен потенциал, защото показва, че официалният статут е несамодостатъчен и зад него има редица капитал, ресурси... В крайна сметка повечето от новите елити имат проблем с официалния статут, защото техните капитал са придобити извън него...

Колкото и да не им се иска, комунизмите от собственото си поколение практически винаги ще разказват своите истории на номенклатурна интелигенция, обобщава Кабакчиева. "А ние зумим гласовесте на т.н. трудещи се маси и продължаваме да говорим през клишетата. Зад тях обаче живеят човешки истории, всекидневни типизации на света...", заклучи изследователката.

Александър Кюсев предпоче друг, по-скоро художествен жаргон. Ако искаме да мислим социализма така, че да разбираме настоящето, моралната перспектива е неизбежна, твърди изследователят. Тя трябва да е минималистична, да бъде обвързана с производството на истини изказвания в определени ситуации. "Чуто от Андрей е чиста идеология, серия от строителни хегеловски редукции на историята, които неизбежно порождават своето друго. Тази схема е забавна, но преди десет години щях да кажа, че е опасна", заяви Александър Кюсев.

Според него Петя Кабакчиева пледира за реконструиране гласовесте, които остават под идеологическите клишетата, под ритуалите и автоматизирания език на комунистическата идеология. Тази програма на новата антропология създава приятното съзнание, че комунистическият дискурс е проникнал и подчинил всички възможни публични езици, че има идеологическа повърхност и под нейния церемониал тече животът... Но програмата на новата антропология допуска базова идеологическа абстракция, с която Александър Кюсев не може да се съгласи - тя употребява категориите "под" и "над". Това е на път да нормализира социализма; излиза, че всъщност всичко си е било много нормално...

Опонирайки и на Райчев, и на Кабакчиева, Александър Кюсев развесе публиката със своя "антропологически разказ, обяснен по неантропологически начин":

В трамвай към Факултета 4-годишно дете непрестанно повтаря "Тодор Живков"; всички пътници са притеснени и въобще не реагират. И само една бабичка на слизане от превозното средство му казва: "Недей, баби, недей, чедо!"

Каква е интерпретацията на Александър Кюсев? Детето не казва "Тодор Живков е гол!", тук няма производство на изказване, което да бъде премерено по скалата истинно-неистинно. Повтаря се едно име, което може да значи всичко, бидейки образ на автоматизираното производство на социалистическия език. Детето не казва лозунг или контралозунг, то прави ритуал по минимално придобиване на статут и едновременно с това превръща произнесеното в изгра, в сховаля, изпразва го от съдържание. При Ханс Кристиан Андерсен казаното от детето, лишено от статут, променя цялото общество - след като най-нисшият се осмелил да каже истината, всички по-висши от него започват да се срамуват. Тук обаче никой нищо не казва и чак накрая една чезнеца, лишена от статут бабичка си позволява да каже това, което всички искат да кажат.

Тук най-важно е мълчанието на всички останали - обект на анализ следва да бъде дори не мълчанието под тези реплики, а околото тях. Ако искаме да разберем социализма, трябва да го видим като изтъкан от подобни мълчания, като мислени неща, на които нещо е попречило да бъдат изказани. Статутът на неказаните изказвания е много особен, защото те са притеснени с травматични емоции, смята Кюсев. Лъжата винаги е логически вторична, тъй като социална кохезия в общество, основано на лъжа, е невъзможна. Непрекъснато произведено на неистини, на език, в който не вървяха, напруга виновности изживявания у всички. Всекидневното е проникнато от виновност, свързана с неказани неща. А потенциална приватност, в която остават те, е лишена напълно от контрол, правило и кодификация. Няма инстанция, която да каже кой какво си е мислил, докато е мълчал. Подобна микроситуация непрекъснато поражда неми езици, мълчанието води до идеосинкретно мучене, до особен вид травматизъм, който не могат да бъдат разказани.

В крайна сметка, микроморалистичната перспектива изисква не да допускаме нормализацията на социализма, а да не забравяме, че новата антропология има второроден грех - нейният културен, т.е. морален релативизъм, приключи изложението си ученият.

Андрей Райчев веднага възрази на Кабакчиева и Кюсев, че комунизъмът е абсолютно уникален, необясним както като поява, така и като изчезване. Никой не е предвидил нито 1917, нито 1989 - и централната причина за това е утопията. Социализмът не може да бъде разбран извън словесната утопия. "Иначе ще продължаваме да си говорим, че зли хора са сгнели да правят лоши работи..."

Тук Александър Кюсев припомни на Райчев, че през 20-те Ленин е заявил, че не може да каже на пролетариите какво е бъдещето и комунизма, защото ако им съобщим някакви фантазии, те ще престанат да му върват. Бъдещето само ще покаже какво е комунизмът. Мила Минчева обясни, че от началото на изказването на Александър Кюсев е разбрала, че не са противници, защото и антрополозите не приемат обругаване "под" и "над", но от втората му част е станало ясно, че наистина са врагове. Защото все пак антропологията си представя всекидневното малко по-сложно от Кюсев... Александър Кюсев й отбърна, че има учебници как се изследват мълчания и че по принцип социалните науки трябва да се поучат от хуманитарните как се експлицират имплицитното в дискурси и текстове... Огнян Минчев също обяви, че тезата на Райчев е идеологическа, защото една от функциите на идеологията на социализма е да легитимира сега съществуващи статуси, а не стабильното преди 15-20-50 години. Историята на социализма е историята не наелегитимно разпределяне на общественото богатство и обществената власт, създаващо малцинство от печеливши и огромно малцинство от губещи. Колкото от утопията, социализмът може да бъде обяснен само чрез излизането си от нея... Андрей Райчев му отбърна, че новият български елит е неелегитимен в очите на обротно население - защото беше зает да се противопоставя помежду си с оглед на миналото, а не с идеи за бъдещето. Защото бъдещето е неговата власт, а миналото само показва, че тези хора са неелегитимни. И точно това е работата на компанията, чиято част е самият Огнян Минчев. Вахитина Митева заяви, че е въбесена от виртуозната филологическа игра на Кюсев, който казва, че е важно само мълчанието. Няма това мълчание можеше да се изяви, ако не беше невинното дете и бабичката, попита тя. И няма не са толкова важни думите на бабичката? Как въобще можеш да казваш на младите антрополози: "Отгледете си протетите учебниците, защото има техники за излизане от мълчанието. Казваш на всички, че като не са си научили урока, как така идат да говорят с тебе?" Ивайло Дичев продължи с дилемата социални/хуманитарни науки и впоследствие представи хронология кога у нас се е говорило за комунизъм, кога за социализъм. А и навсякъде във всички общества има мрежи на солидарност и взаимопомощ, подчерта той. Мария Тодорова смята, че след 9 септември 1944 комунистите са избили около 9000 души. Ако терорът е основна характеристика на комунизма, то защо приблизително толкова души са убити и през 30-те години? А по отношение на Кюсев Ивайло Дичев попита смята ли той, че сега живеем в истината, а тогава сме живели в лъжа?

Отвъртайки на нова вълна обвинения, Андрей Райчев заяви, че има толкова вида комунизъм, колкото вида вземане на властта има. А у нас комунистическата партия не е взимала властта.

Почти на финала на оживената дискусия Андрей Бунджулов, цитирайки "Бившият режим и Революцията" на Алексис Дьо Токвил, заяви, че всъщност е още много рано да говорим разумно за социализма.

И университетската аудитория отново запламна...

Марин Бодаков

Томас Липс, Вигевостил

На 2 февруари т.г. в Софийския университет се състояха дебати на тема "Как да мислим социализма, за да разберем настоящето" с участието на Андрей Райчев, Петя Кабакчиева и Александър Кюсев, водещ Деян Деянов. С тези дебати бе представен брой 1-2/2003 на сп. "Социологически проблеми" на тема "Историческа социология на социализма" с водещи броя Деян Деянов и Мила Минчева.

ни ще бъде премахната, докато според анархистите това е задача, решима буквално за един ден... Прочее, социалдемократите, плахо появяващи се в края на XIX век, са първите, които мислят социализма не като определено състояние, а като тенденция в развитието на човечеството.

Накратко, в революционното движение надделяват комунистите, а анархистите биват маргинализирани. При извършването на революцията комунистите почват да решават въпросните негативни задачи и да чакат резултат. Неговото забавяне обаче бива обяснявано само с войната, въпреки че по дефиниция резултатът трябва да дойде веднага, защото частната собственост, семейството и държавата са унищожени и всеобщото същество Пролетариат просто трябва да влезе в историята и да си живее щастливо. Истинската свободна история на човечеството според тях започнала така. Само че това не става...

Тук, според Райчев, е първият и основен парадокс на социалистическата държава: тя е съвършено неочаквана за своите ръководители. Проектът за Пролетариата, видите ли, се е превърнал в проект за държава... Никой обаче не си е представял държава, камо ли случилата се свърхдържава... Временната държава продължава да настоява на своите всеобщи функции и затова не може да съществува без своето бъдеще. И понеже го няма Пролетариата, по отношение на когото да се вършат негативните неща, усилието се оказва по посока на неговото създаване. Социалистическата държава в тайната си властова утопическа природа мисли комунизма перманентно в следната форма: каквото и да премахнаме, Пролетариат не се появи. И точно тук се осъществява генералната му подмяна с "Новия човек", целият смисъл на съществуването според властта, но не и според страдащите по неопиет начин хора, е производството на Новия човек.

Социалистическата държава, продължава Андрей Райчев, има две много важни качества: (1) тя ликвидира всички алтернативни възможни езици, защото те превръщат Новия човек в стар и победен човек. В резултат няма друг език, освен този на централизираната власт. (2) Тя трябва да лиши въпросния нов човек и от всякакъв контакт с историята и околната среда. И доста успешно се справя с тези задачи...

Новият човек бива мислен като равен на всеки друг възможен нов и това е съвбоносно за "импровизацията" на социалистическия проект. Равенство се произвежда всякак: между мъжа и жената, между града и селото, между трудещите се и интелигенцията... - и всичко това чрез чудовищни дози насилие. В крайна сметка получаваме още един парадокс: в импровизираната социалистическа държава има дефицит на стоки (по Корнай) и дефицит на власт (по Деянов).

Бавното време

Николай Генчев.
Научни трудове
в два тома.

Под редакцията
на Миглена
Кулюмджиева.
Т.1 (1961-1972)
София, 2003.
Цена 10 лева.
Т.2 (1973-2001)
Издателство
Гутенберг,
София, 2003.
Цена 10 лева.

Наскоро "Гутенберг" издаде два тома с всички публикувани научни статии и студии на проф. д-р Николай Генчев под съставителството на дългогодишната му сътрудничка д-р Миглена Кулюмджиева. Наред с ценността и като съдържание и това, че събирането и в един корпус много улеснява читателя, те имат значение за проследяване на еволюцията на идеите и открояване на цялостния профил на известния български историк и интелектуалец. Публикуваният тук текст в този смисъл е скица, извлечена от по-обширна работа.

От следващите хронологически ред томовете се вижда ясно, че Николай Генчев започва творческия си път с изследвания върху установяването на комунистическата власт у нас, след което се обръща към епохата на Българското възраждане, а впоследствие към по-обща и фундаментална проблематика на българското историческо развитие и неговия отпечатък върху българското общество и култура. Епизодично той се интересува и от епохата след Освобождението и специално от политиката в навечерието на Втората световна война, като взема участие и в дискусиите за фашизма. Интересът му към мажоритарни параметри на българското общество и култура, така както те са оформени в плана на дългото (вековно) време, в цивилизационни рамки и в геополитически план на сблъсък между цивилизации и политически формирования го отвежда назад към османското господство и към средновековието. Вече след 1989 г. живо го занимава въпроса какво се случва с българското общество в настоящето и той публикува многобройни статии и интервюта във вседневната преса. Излиза, че няма епоха на българското развитие, до която да не се е докоснал, в рязък контраст с характерното за повечето български историци затваряне в тесни хронологични рамки и дребнотемие.

Резултат от заниманието на Николай Генчев с времето след 9 септември 1944 г. и установяването на комунистическата власт са трудовете върху национализацията, изборите за Великото Народно събрание (1946 г.) и приемането на нова конституция, раззрома на опозицията, укрепването на новия режим ("народно-демократичната власт"), писани все през 60-те години. В този тематичен кръг се включва и една съвместна книга с проф. Илчо Димитров върху младежкото движение в България. Тези работи бележат началото на научната кариера на автора и отразяват неговите тогавашни мироведни схващания на силна идентификация с новите възходящи сили, респективно отхвърляне на силите на "стария режим". Но въпреки тези пристрастия, отразили се в някои квалификации, впечатлението прави рядко срещаната дълбочина на анализа на икономическите, социално-класовите и обществено-политическите сили и отношения, както и на международното положение. По широтата на полета и въпреки позицията, Генчев се явява не "партиен историк", а историк на "прехода", както бихме казали днес. През обективистично-коректното изложение на фактите ясно прозира развитието от авторитарна (фашистка) власт към цялостно (тоталитарно) овладяване на икономиката и обществото от комунистическата партия. Генчев резюмира, в частност, приемствеността по линия на усвояване от новата власт на инструментите на преходната власт за намеса и контрол над икономиката (държавни дирекции, централи като Хранизнос, банки и пр.); използването на "фашисткото" законодателство и управлението чрез декрети и заповеди; изобщо, превръщането на капитализма в "държавен капитализъм" в ръцете на новата "господстваща класа", преди да стане държавен социализъм (само последното не е казано). Ясно е показан конфискационният характер на национализацията, трудностите по организационна на производството от новите стопани (най-напред чрез болшевишки "пробки" начело на предприятията) и дисциплинирането на работниците чрез разни мерки. Някои неща звучат иронично, като подкрепата на национализацията на индустриалните и минните предприятия от... селяните във Вълчедръм или митинга на "граждани от Бургас" по байгановски маниер в приветствие на мерките на правителството. Трудно може да се установи - и няма значение - дали този "втори план" е възнамеряван от автора или привнесен от четящите днес с нови очи. Във всеки случай, по това се вижда как текстовете в друга епоха се четат и възприемат по нов начин, въпреки че самите те не са се изменили (както гласи една известна формулировка).

Дори по-еднозначни работи като тези за конституцията и за раззрома на буржоазната опозиция, написани от позицията на комунистическата партия, съдържат интересни социологически анализи на политическите и социално-класовите сили (например борбата между комунистите и буржоазната опозиция за дребния и среден собственник), както и тънки анализи на тактическите ходове в борбата между комунистите и опозиционните сили във връзка с вътрешното и международното положение на страната.

В края на 60-те години и началото на 70-те Николай Генчев се преориентира към изследването на други, по-ранни етапи от българската история. Чрез няколко статии и студии той заявява интерес едновременно към "буржоазната епоха" и към Българското възраждане. Взема участие в дискусиите върху фашизма (1968 г.), като изказва смели мисли и набелязва нови насоки. Генчев директно атакува коминтерновското определение на фашизма (като диктатура на най-реакционните кръгове на монополистическия капитал) като "спорно от пръв поглед" - по-неже тъкмо най-развитите западни страни запазват парламентарно-демократичен режим; антикомунизмът също не е достатъчно основание да се счита един режим за фашистки. Той отхвърля всякакви позовавания на партийни постановки с чисто партийно-пропагандна стойност или вестникарски цитати, изтъквайки необходимостта явленията да се изучава по документите на епохата, конкретно и в сравнителен план с фашизма другде. Авторът съзира "генезиса" на фашизма (т.е. условията за неговата поява и съществуване) у нас в съюза между армията и монархия - "военно-монархически съюз". Изхождайки от тази своя база, фашизмът печели известно влияние и сред буржоазната интелектуална и буржоазната младеж, но му липсва масова социална опора, както и национален фюрер. Оформянето на първите фашистки формации Николай Генчев ситуира между 1919-1923 г. Като фашистки е определен превратът на 9 юни 1923 г. и режима на Александър Цанков (1923-1926) - днес трудно утвържимо становище, - но Демократическият събор като цяло според него не е фашистка формация, а още към 1926 г. Андрей Лячев започва "дефашизация" и връщане

към буржоазна демокрация. Народният блок при своето управление (1931-1934) възстановява изцяло буржоазната демокрация. Деветнадесетомайският преврат не е фашистки, макар да улеснява възстановяването на "монархо-фашистка диктатура" (към днешна дата спорно понятие). Последната трае от 1935 до 1944 (с предвоенен и военен период), но стои далеч от средноевропейските прототипи и съдържа твърде големи своеобразия. Най-сетне, Генчев обръща внимание, че съпротивата на фашизма изхожда не само от комунистическата партия, а и от БЗНС (който понякога е по-решителен) и от буржоазно-демократични партии. Така споменатата работа засяга самата основа на легитимността на комунизма като монополист върху антифашисткото движение.

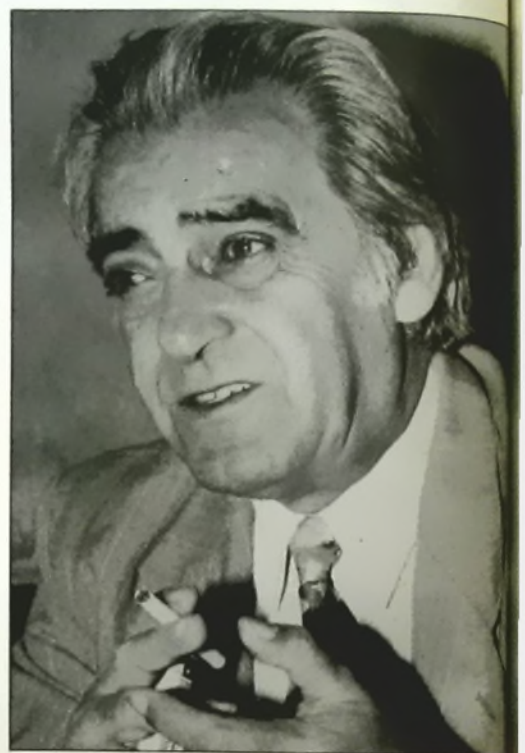
Специално внимание заслужава студията на Николай Генчев върху "българо-германските дипломатически отношения" (от 1972 г.) - скромно и може би умишлено подвездащо заглавие за далеч по-мощна работа. Нейният основен патос е да покаже, че българската политика в навечерието на Втората световна война в никакъв случай не е цялостно обвързване на страната с Третия райх и Трестранния пакт, а тъкмо напротив, е лабирала и твърдо е избягвала ангажимент, докато това е било възможно, т.е. докато Германия не се намесва директно на Балканите в помощ на своя съюзник Италия. В обобщението Генчев пряко заявява, че България става жертва на географското си положение и че цар Борис III не е германофил (за каквото го представяше комунистическата историография). Пълният смисъл на преценката на българската политика може да се осъзнае само като имаме пред очи тогавашното силно идеологизирано схващане за режима и за политическите елити като фашистки и германофилски, очевидно обслужващо интереса на БКП да представи само себе си за последователен борец срещу фашизма. В крайна сметка, по неспряк начин Генчев поставя под съмнение този основен легитимационен постулат на укрепялата се на власт комунистическа партия.

Включени между разглежданите дотук работи са първите статии на Николай Генчев върху Българското възраждане - за Любен Каравелов и Георги Раковски, за идеите схващания в българското национално-революционно движение, студия за просветното движение в Македония и някои други. В хода на 70-те години Възраждането се утвърждава като мажоритарна проблематика на автора. Именно във Възраждането Николай Генчев намира своята стихия и то става център на научните му занимания през двете му най-силни творчески десетилетия. Базиран в тази ключова за българското историческо развитие епоха - началото на модерното време, той прави впоследствие и набези назад към османския период и дори в средновековието, проследяващите интуиции върху последвалата буржоазна епоха и изказва мисли за бъдещето. В работата си над Възраждането той оформя и своя неповторим стил и език и написва най-вдъхновените си работи.

Интересът на Генчев към възрожденската епоха е многоаспектен, ситуирана се на разни нива и търпи определена еволюция. Започнал с работи върху революционни личности, идеи и формирования, преминал през изследвания на "чуждите влияния" (особено френското и руското), авторът се ориентира към една усложнена панорама картина на епохата в термини на структури и процеси и техни общи "смисъл" (кулминирала в неговите "записки и бележки" по Българското възраждане, 1978 г.), за да достигне до максимално широки обобщения на българското историческо развитие в термини на културни модели, геополитика и движение между цивилизации ("Българската култура XV-XIX век", 1988 г.). Накратко, от политика (личности, идеи, направления) през общество (социална структура и обществени процеси) към култура (в най-обхванат смисъл); от динамична събитийна и личностна история през набрала инерция (свърхлични) процеси към по-статични и трайни културни "модели" (в духа на "longue duree", макар Генчев да не се позовава на Фернан Бродел). Разбира се, тук става дума за поредица във Възраждането на новото и за центъра на тежестта в подхода, а иначе по-ранни теми и нива на анализ продължават да съществуват успоредно - например Левски занимава Генчев до края.

Постиженията на историографията и собствените си идеи Николай Генчев синтезира в книгата "Българско възраждане" (1978 г.), претърпяла няколко допълнени издания (1981, 1988). Това е панорамна книга, представяща цялостна картина на възрожденската епоха, а отчасти и на предшествашите векове (при вземане под внимание на постиженията на българската осеманстика). Включени тук са икономика, социална структура, общество и политически живот, както и културата (образование, литература и изкуство, форми на бит и общуване), всички те представени в развитието по етапи. Обхванати са разните възрожденски процеси - културно-духовното възраждане (и формирането на национално самосъзнание), църковните борби и политическите борби за освобождение. Макар да е пълно с личности и събития, икономика и култура, център на книгата и главен герой на разказа е българското възрожденско общество по пътя на своето превръщане в самоосъзната нация. Изобщо може да се каже, че това е сложен наратив, изтеглен и сплитан разни нишки на българското историческо битие от ново време в майсторски балансирано цяло.

Трудно е да се изброят разнообразните идеи и приноси на автора към тематиката на националното възраждане, още повече да се поставят във връзка с тогавашното състояние на научното поле и текущите спорове. Съвсем прозвонорно може да се отбележи влиянието върху Генчев на концепцията за "азиатския начин на производство", оттук вниманието му към "междущите" и "смесени" социални типове в условията на бавно ориенталско развитие, намесата в дискусиите за ролята на буржоазията и същността на чорбаджиите и пр. Генчев участва активно в реабилитацията на буржоазията като водач на националната революция (разграничавайки я от чорбаджиите, за да не я дискредитират). Същевременно той има свой не особено ласкав възглед за българската буржоазия

Николай Генчев

като икономически слаба и политически нерешителна, изобщо "исторически ограничена", разбира се, поради условията в които съществува. (Този възглед може да се открие още в работата за "укрепването на народно-демократичната власт" от 1966 г.).

На няколко пъти Генчев се занимава рекапитулативно с общия "смисъл" (или "основното съдържание") на епохата, наречена Българско Възраждане. Това той прави в работата "Българско Възраждане", в един текст от 1985 г. и после отново през 1995 г., като всеки път придава ново звучене на нещата, дори когато основните идеи не се променят съществено. Българското Възраждане е схванато като епоха на преход към Новото време (модерна епоха) и буржоазна цивилизация (избягвайки формационната марксовска формула от "феодализъм към капитализъм"). В най-общи линии тя съответства на осъществяването от Западна Европа преход, започнал с Ренесанса, преминал през Просвещението и буржоазната политическа революция, вклучващ и индустриалния преврат. Същевременно това е един "закъснял" преход спрямо западния, преработващ и адаптиращ на своя почва постиженията на модерната западна буржоазна цивилизация. Генчев се изкушава на моменти от обичайните отъждествявания на българското Възраждане с Ренесанса (при него не толкова исторически западен, колкото един генерализиран "ренесанс" а ла Арнолд Тойнби и Николай Конрад) и Просвещението, също от концепцията (на Георги Гачев) за преминаване в ускорен и съкратен ход през всички западни културни епохи. Но все пак предпочита да разглежда Българското Възраждане като смесца от хуманистично-ренесансови, просвещенски, романтични и други елементи в духовната сфера; когато пък говори за съответствия с чужди епохи, техните български "проявления" му изглеждат анемични.

Николай Генчев разглежда Възраждането в цялата му широта като епоха на промени във всички сфери на живота - икономиката (към капитализъм и индустрия), обществото (към буржоазно) и духовния живот (към модерен светски и рационалистичен светоглед), резултати в създаването на българска нация. Отначало той говори в по-приповдигнат и оптимистичен тон, но с течение на времето промените му се струват все по-половинчати и незавършени, а най-безспорен резултат се явява формирането на нацията. При това Възраждането става "компенсационна епоха", т.е. компенсираща изоставането и дори "опит за спиране на деградацията" (започнала според някои негови изказвания още от края на Х век), който опит завършва с частичен и съмнителен резултат. Започнало обещаващо, Българското Възраждане не осъществява целия си потенциал, не само икономически и социален, но също в национална си програма, като обременява следващата епоха с неосъществени си задачи (т.е. национално единство), обричайки я на ново и ново - и все безуспешно - "завършване" към него. Впрочем, отпук мотивът за започнати и незавършени, частични и половинчати процеси на българското развитие, пред които се изправяме отново и отново, започва да звучи все по-силно и се прехвърля в Генчевата "философия" на българската история, която го интересува на късния етап на неговото творчество. Посткомунистическото развитие с икономически разруха и особено разпалването на българския демографски потенциал по всички краища на света естествено го навежда към още по-горчиви размисли (в политически статии и интервюта от това време).

Специално трябва да се спомене интересът на Николай Генчев към темата за българската интелигенция - възрожденска и буржоазна. Плод на този интерес е мащабното (екипно) изследване на българската възрожденска интелигенция, проведено под негово ръководство през 80-те години и резултирало в издаването най-напред на "Енциклопедия на българската възрожденска интелигенция" (през 1988 г.), а после и на монографията "Българска възрожденска интелигенция" (1991 г.), както и на някои статии. Тук посредством стандартизирани социологически "анкети" и количествени методи на анализ се поставят интересни и, доколкото е възможно, пълни резултати по ред показателни за произхода, социалния статус, професионалната реализация и обществената дейност на възрожденската интелигенция. В по-друг план е една работа (от 1985 г.) върху буржоазния интелигент, съдържаща размисли върху обстоятелствата на духовната дейност на интелигенцията у нас през буржоазната епоха, но и изобщо. Изостаналостта и разочарователната социална действителност пораждат у интелигенцията колебания между "родно" и "чуждо", т.е. копирание и догонване на чуждото или внезапно обръщане към "своето", загуба на връзката с народа в хода на модернизацията (чийто агент се явява тя), властване в политически борби и манипулация от "посредници", а в психически план празнина, раздвоеност и неуравновесеност, "равна умора" и отчаяние и пр. Интересът на Генчев към интелигенцията едновременно е и случаен. В него прозира собствена социална идентификация и съзнание за обществена мисия, както у най-добрите представители на старата българска интелигенция.

Темата за "културните влияния" в Българското Възраждане е една от най-големите и трайните в творчеството на Николай Генчев. На тази тема е посветена една негова разна статия (от 1972 г.), предшествана и "предусещаща" по-късни творби, поредица работи върху въздействието на Франция у нас (събрани в монографията "Франция в българското духовно Възраждане" от 1979 г.). В същата контекст стои и монографията "Българо-руски културни общувания през Възраждането", имала съдбата да бъде "арестувана" веднага след отпечатването ѝ през 1975 г. (издадена отново едва след 1989 г.). Генчев схваща културните влияния в цялата широта на спектъра - ренесансово-хуманистични, просвещенски, национални идеи; образователни, социални, политически идеи; идващи от модерния Запад, от Русия или от съседни балкански народи, също турско-ориенталски; модерни и анахронични (средновековни, православни); нови буржоазни форми на обущване и битови модели (африканска); чужди "пропаганди", т.е. религиозни мисии и борби за политическо влияние и

пр. Многообразието са и каналите на тяхното проникване и разпространение сред българите - преки и опосредствани ("пречупени", "отразени"), в концентриран или "дифузен" вид, чрез учене в чужбина или живот в емиграция, чрез периодичния печат и преводни книги, чрез връзки с чужденци, чрез чужди мисии и "пропаганди" и пр. Генчев разглежда не само вида на влиянието и начина на тяхното проникване, но и участието им като "фермент" (или "мая") - неговия метафори - във формирането на новото българско общество и култура; преценява и тяхната благотворност или вреда. Тук, разбира се, ярко се проявяват някои ценностни предпочитания като прозападнаост и модернизъм, силно негативна оценка на източното - византийско и османско-турско или "азиатско" и на всяка (православна и католическа) религиозност и пр. Все пак анализите са балансиран и авторът различава "пластовете" и аспекти - някои позитивни, други негативни - специално на издвигането от Русия и Гърция. А пък колкото и да е позитивно отношението му към модерната буржоазна западна цивилизация, той решително отхвърля културния експанзионизъм на религиозните пропаганди, да не говорим за политическата позиция на западните държави по Източния въпрос. Изобщо като оценява позитивно някои културни влияния, Генчев отхвърля преминаването им в политически и религиозни форми на зависимост, твърдо отстоявайки позицията на национална самостоятелност.

На по-високо ниво на обобщеност Николай Генчев си служи с понятията "културни сфери" и цивилизации (под известни влияния на Арнолд Тойнби, отчасти на културната антропология), "център" и "периферия", "дифузия" на постижения, геологическите метафори за "пластовете" и отлагания (от разни култури), разломи и пр. Българското общество и култура влизат в (или излизат от) една или друга културна сфера или цивилизация - славянска, източнокристинска (византийска), османско-турска (вариант на ислямска), на модерния Запад. При това българите осъществяват (адаптират) един или друг културен "модел" с разни своеобразия, деформации и хибридизации. На това ниво на обобщение изчезват не само личностите (освен за "адаптация"), но и обществото вече се явява абстракция - носител на културата. Акцентът при тази дългосрочна историческа перспектива е върху континуитета ("бавното време", трагедията) и постепенните исторически трансформации. Усеща се и известна ретроспективна национализация на историята. Подобен подход е проведен в късното творчество на автора - в монографията "Българската култура XV-XIX век (1988 г.)" и в "Историческата съдба и народопсихологията на българите" (от 1985 г.).

Пак там Генчев се обръща и към по-спекулативни ("философски") проблеми на българската история като въздействието в нея на геополитическия фактор (отпук понятията "исторически шанси" и по-детерминистичното "историческа съдба"), а също как историческото развитие се е отразило върху "народопсихологията" (национален характер и менталитет, обществено поведение). В стремежа си да постави своите интуиции върху по-сигурна основа авторът се позовава на биологични, социалнопсихологични, културно-антропологични и други теории и търси съответни връзки между историята и други клонове на "обществознанието", домогва се до междисциплинарност и дори до някаква по-обща "синтезна" идея за човека и човешкото. Важна в този план е "междисциплинарната" и "кръстопътността" (между античната цивилизация и варварите, между Изтока и Запада в средновековието и модерната епоха) и изложеността на мощни геополитически интереси и домогвания на различни сили. Средновековната държавност и героизъм са последвани от назаждане, примирение, конформизъм все в името на оцеляването, а също страх от неизвестното и придържане в традицията. Българите развиват дълбока привързаност към земята, консервативна "теристика" и "котловинна" житейска философия (за разлика от откритата към света психология на хората с морски простори). Като народностни черти (или стереотипи) оформени в подобни геополитически и исторически условия Генчев посочва национална "нихилизъм" и лесното поддаване на чужди влияния ("греческото", "филствата и фобствата"), патриархална консерватизъм и страх от новото (въпреки известен интерес и любопитство), един твърде "робски" демократизъм (непризнание на водачи и тържата) и т.н. Като цяло авторът съставя тъмните краски в българската исторически опит (крътва, страданията, подчинението) и издига по-скоро негативни национални качества. Но докато в отношението му към изстрадалия български народ се усеща разбиране и извештен пиетет, към българските политически елити (като се изключат възрожденските революционери) той изпитва най-вече презрение.

Работата върху народопсихологията от 1985 г. остава фрагмент от книга, която авторът така и не издава. Може само да се зададе защо е изоставил този проект, дали се е разочаровал от прекомерната спекулативност (която го ситуира извън едно "позитивно" научно постижение), или други неща са ангажирали вниманието му. Специално размислите за ролята на геополитическия фактор в българската история сближават Генчев с някои опити на Петър Мутафчиев върху средновековната история. Към значението на геополитиката сигурно го е навел "Източният въпрос", т.е. политиката на Великите сили по отношение на Османската империя. Във всеки случай Генчев показва верен усет за съвременния ренесанс на интереса към геополитиката, не в дискредитираното старо значение на оправдание на агресия, а в едно ново критическо и съпротивително схващане.

Когато се хвърли общ поглед върху творчеството на Николай Генчев, човек остава поразен от широкия диапазон на научните интереси както в хронологическо, така и в тематичен смисъл. Малко са толкова мащабните, работещи в широк формат български историци. Поражава и разнообразието от подходи и научни стилистики - от позитивистично наративни до количествено-социологически, а също изразяване на типове и абстрактни модели. Прави впечатление и това, че Генчев винаги поставя конкретна разглеждана тема в по-широк и твърде раз-

образен контекст, било като набелязва съседни или подалечни проблеми и така дава перспектива за други изследвания, било като разширява географския контекст до Балканите, Западна Европа или славянския свят. Така работите му просто "проледжат" и се отвърят навън.

Към това трябва да се добави и един неповторим колоритен личен стил, изобилстващ с метафори от разни сфери (органически, технически, химически, геологически и пр.), с подбрани архаизми, турцизми и западни (особено френски) чуждици, колоритни цитати и пр. Генчев създава един изключително експресивен и динамичен, умело фабулиран разказ с високи художествени достоинства. Някои от работите са писани с крилато възхищение и излъчват съгласна духовна енергия.

По научна идеология Николай Генчев иска да бъде видян най-вече като близък до фактите позитивист, каквато е господстваща парадигма сред българската историческа общност. Във всеки случай текстовете изобилстват с позовавания на коректност, вярност, точност, прецизност, достоверност, научност, истинност, солидност, сигурност и пр. Но "историческата истина", която той има предвид, не е тясно позитивистична и фактографска, макар точно установяване на емпиричните "факти" да е абсолютно необходимо. Нещата стоят по-сложно. Как точно, може да се подбере от някои негови текстове.

В самото начало на своето научно дело Николай Генчев поставя въпроса за истината в една кратка, полемично написана статия - "Историята - учимека на живота, но кога?" (1966 г.). Основният патос на тази работа е, че историческата наука не бива да се огъва пред политиката и да обесужда "силите на деня", истината за миналото не бива да се изопачава конюнктурно според интересите на социални групи или политически личности. Историкът трябва да разкрива и "тъмни страни" в историята (напр. предателството), неугодни факти и истини и пр. - както подобава на един национално укрепнал народ, способен да се справи с негативното в своето минало - а не да създава национално самохвалебствен, "сантиментален" образ на миналото. Ако се стигне до предизвиканата реакция (за тази статия и написаната заедно с Васил Гюзелев статия "Предателите в българската история" авторът е порицан от Политбюро за "нихилистични оценки за миналото"), опозиционният смисъл на посланието на Генчев е бил добре разбран.

В позитивен план националната история, според Генчев от началото на творческия му път, трябва да се използва като средство на национално възпитание, за културно-ране на "своето" и изграждане на национална идентичност, и то без да престава да гледаме на нея критически (не романтично) и без да допускаме компромис с истината. Тук вече нещата не са така лесни и двете задачи - не винаги са примирими.

В действителност историческата истина на Николай Генчев си остава докрай една "опозиционна" истина, истина в опозиция на силите на деня. Така той се бореше с всевъзможни конюнктурни тези, обслужващи легитимационните потребности на комунистическия режим чрез изопачаване на историята. Историята често му беше терен на квази-политическа, опозиционна и дисидентска дейност. Книгите му съдържат доста неща "между роговете", пък и някои казани твърде директно. И най-вече трябва да припомним цензурирането, грубите редакторски намеси и преследванията, на които бяха подложени много негови книги.

Точно както пише в началото на творческия си път, Генчев си остава силно ангажиран с възпитанието в национален дух чрез националната история. Заниманията му с водачите на национално-революционното движение дават светли примери. Отстояването на националното е критерий му за преценка на лица и събития от миналото (и имплицитно от настоящето). В началните десетилетия на комунистическия режим това има опозиционен смисъл (по-нататък нещата се променят). Националните исторически истини, обаче, придобиват все по-горчив привкус за Николай Генчев и дават основания повече за съжаление и упрек, отколкото за гордост. Зауважат мотивите за незавършеност на процесите, за неблагоприятна историческа съдба, за изостаналост и периферност и една не особено ласкава "национална психология". Историческа "истина" и национално възпитание се оказват в нарастващо напрежение.

Впрочем, историческото познание има за Николай Генчев и друго - естетическо и емоционално - измерение. Във всеки случай що се отнася до начина на изложение (но той е трудно отделен от съдържанието). Известно указание се съдържа в неговия предговор към "Записките" на Захари Стоянов от 1981 г. Там той по същество предвижда възможността историческата истина да се изкаже чрез внушения и интуиции, включително художествени; самата истина тук не е толкова в точността на детайлите, колкото в докосването до нещо голямо и неговото картинно оживяване (в случая, героизмът на въстанието, също разпалването), което вече е основание написаното да бъде определено като "най-завършеното произведение на българската литература, историография и мемоаристика през XIX век". С други думи, големият, значим исторически проблем заедно с мощно претворяване вече придават статус на историческо познание. Наистина, Генчев разграничава историята "като наука" и позитивно знание от други начини да се говори за история в публицистиката, в художествени произведения, идеология и пр. ("Движение на идеите..." от 1982 г.). Но и самият той прави така, че да ни представи миналото като жива картина.

Впрочем, тъкмо понеже смело интерпретира, пише образно и сложествено и отпуща отбав една тясно позитивистична концепция за историческа научност, Николай Генчев е, и ще остане, четен и актуален, а написаното от него ще придобива нови смисли с промяната на обществените условия.

Иронията в наложения от медиите етикет "антиглобализация" е, че в този момент ние в това движение превръщаме глобализацията в жива реалност, може би дори повече от най-маститите шефове на мултинационалните корпорации или представителите на световния хайлайф, които не ги свързват на едно място и се местят от един скъп курорт в друг. На сбирките от рода на Световния социален форум в Порто Алегре, на "контрасрещите" по време на срещите на Световната банка и в комуникационните мрежи от рода на www.taо.ca и www.indymedia.org глобализацията не се свежда до ограничена поредица от търговски и туристически сделки. Вместо това, там тя е запален процес, при който хиляди хора обвързват съдбите си, като просто споделят идеи и разказват истории за това, как абстрактните икономически теории засягат всекидневния им живот. Това движение няма лидери в традиционния смисъл - само хора, решени да се учат и да предават наученото на други.

Защо събрах тези несресани писания в книга? Отчасти защото няколко месеца след началото на "Войната срещу тероризма" на Джордж Буш стигнах до разбирателство, че нещо е свършило. Някои политици (особено тези, чиято политика внимателно беше следена от протестиращите) побързаха да заявят, че това, което е приключило, е самото движение: безпокойствата, които то изразява относно недостатъците на глобализацията били несериозни, смятаха те, дори наивни. Вода в мелницата на "неприятеля". Същността ескалацията на военната сила и репресиите през последната година провокира най-големите протести досега по улиците на Рим, Лондон, Барселона и Буенос Айрес. Тя също въдържи много участници, които преди бяха заявили само символично несъгласие извън срещите на върха, да предприемат конкретни действия, за да намалят насилието. Тези действия включваха участие в "живи щитовете" по време на беззаконията в църквата "Рождество Христово" във Витлеем, както и опити да се блокират незаконните депортации на бежанци в европейските и австралийските центрове за задържане. Но когато движението навлезе в този предизвикателен нов стадий, аз осъзнах, че съм свидетел на нещо необикновено: точния и силно възбуден момент, в който простодушието от истинския свят нахлува непоканено в клуба "само за експерти", където се определя колективната ни съдба. Така че това е свидетелство не за някакъв завършек, а за едно мощно начало, период, тръгнал от жизнерадостната експлозия по улиците на Сиатъл и катапултиран до нова глава от невъобразимото разрушение на 11-ти септември.

Преди няколко месеца, докато ровех из изрезките си в търсене на някаква изгубена статистика, забелязах два типа постоянно повтарящи се теми и образи. Първият беше оградата. Този образ се появяваше отново и отново: бариери, които отделят хората от по-рано публични ресурси, които им отрязват достъпа до потребната им земя и вода, които ограничават възможността им да минават през граници, да изразяват политическо несъгласие, да демонстрират на достъпни за всички улици, дори да контролират политическите в провеждането на политика, която има смисъл за избралите ги хора.

Някои от тези огради трудно могат да се видят, но независимо от всичко те съществуват. Около училищата в Замбия е прокарана виртуална ограда, когато по съвет на Световната банка там бива въведено платено образование, лишило милиони от възможността да посещават училище. Около семейната ферма в Канада е прокарана виртуална ограда, когато политиката на правителството превръща дребното земеделие в лукс, който човек не може да си позволи в обстановката на падащи цени на стоки и конкуренцията на големите ферми. Около чистата вода в Сомалия бива прокарана реална, макар и невидима ограда, когато цените скачат до небето поради приватизацията и местните жители са принудени да се обърнат към замърсени водоизточници. И около самата идея за демокрация е прокарана ограда, когато на Аржентина бива отказан нов заем от Международния валутен фонд, ако не намали още повече социалните разходи, не приватизира още ресурси и не премахне подкрепата за местната промишленост, и то наред с икономическа криза, загубила се поради самата тази политика. Тези огради, разбира се, са толкова стари, колкото колониализмът.

Оградите винаги са били част от капитализма, единственият начин да се опази частната собственост от предполагаеми бандити, но двубитните стандарти, които крепят тези огради, стават напоследък все по-безочливи. В очите на международните финансови пазари експроприацията на корпоративната собственост може да е най-големият грях, който е в състояние да извърши кое да е социалистическо правителство (само питайте венецуелския Уго Чавес или кубинския Фидел Кастро). Но защитата на активите, гарантирана на компаниите в сделките при свободната търговия, не се простира върху аржентинските граждани, които са вложили пожизнените си спестявания в Ситибанк, Скотиабанк и Банковата корпорация на Хонконг и Шанхай, а сега откриват, че по-голямата част от парите им просто е изчезнала. А благодарението на пазара пред частното богатство не обхваща служителите на "Ейрон" в САЩ, които откриха, че пенсионните им полици са останали отпаднала оградата, без дори да могат да ги продадат, докато междуременно ръководителите на "Ейрон" панически осребряваха собствените си акции.

В същото време са атакувани някои много необходими огради: в приватизационната треска бариерите, които съществуват някога между много публични и частни пространства - например защитата на учили-

Нейому Клайв

Огради и прозорци

Бел. ред. Въдържващата книга на Нейому Клайв "Огради и прозорци. Битката против новия световен ред" (превод от английски Константин Янакиев, редактори Юлия Антонова, Данчо Господинов) всеки момент ще бъде публикувана с марката на издателство "Изток - Запад", а с известни съкращения тук по-късно ще бъде издадена и в издателство "Изток - Запад". (Можем само да съжаляваме, че друг български издателство отдавна е купило правата за публикация на "Без лого", "Култовото" съчинение на Клайв, но не възнамерява да го издава.) Междувременно от "Изток - Запад" ни известиха, че на Световния социален форум в Мумбай, проведен през януари тази година, антиглобалистите са поели курс към окончателна промяна на името си с "алтерглобалисти".

щата от рекламата, на здравеопазването от комерсиалните интереси или срещу скритата реклама в информационните емисии - почти всички бяха сведени до нула. Всяко защитено публично пространство беше отворено с взлом, само за да бъде затворено отново от пазара.

В края на краищата последното десетилетие на икономическа интеграция се подхранваше от обещания за падащото на бариери, за увеличаване на възможностите за пътуване, учене и работа в други страни и за по-голяма свобода. А ето че дванайсет години след прословутото падаване на Берлинската стена отново сме обкръжени от огради, откъснати един от друг, от земята и от собствената си способност да си представим, че е възможна промяна. Икономическият процес, който се поддига под благовидното наименование "глобализация", сега се намества във всеки аспект на живота и преобразува всяка дейност и всеки природен ресурс в измерена и частично притежавана стока.

Сега глобализацията е под съд, защото от другата страна на тези виртуални огради има реални хора, прогонени от своите училища, болници, работни места, от собствените си ферми, домове и общности. Масовата приватизация и дерегулация създава армии от изхвърлени хора, чиито услуги вече не са нужни, чиито начин на живот е зачеркнат като "анахроничен", чиито основни потребности остават неудовлетворени. Тези огради на социално изключване могат да изхвърлят на бокула цял индустриален клон и да зачеркнат цяла една страна, както се случи с Аржентина. В случая с Африка, общо взето, цял един континент може да се окаже прогонен в глобалния призрачен свят-спътник, в зоната на зрача, да бъде изтрит от картата и от новите, в които се появява само във време на война - тогава на неговите жители се гледа с подозрение като на потенциални членове на милиции, предполагаеми терористи или фанатици-антиамериканисти. Същност забележително малък брой хора, оставени от глобализацията отвъд оградите, се обръщат към насилие. Повечето просто се местят: от селото в града, от една страна в друга. И точно тогава те се

Вестникът се издава с подкрепата на

СОРЪС ЦЕНТЪР ЗА КУЛТУРНИ ПОЛИТИКИ
SOROS CENTER FOR CULTURAL POLICIES

КУЛТУРА

Седмичник за изкуство, култура и публицистика

Печат на Фондация "Пространство Култура"

Адрес на редакцията:
1040 София, ул. Княз Александър Батенберг 4
Помощник: 988 33 22, факс: 980 04 95
www.online.bg/kultura
E-mail: kultura@online.bg

Главен редактор: Кристина Червенкова (987-05-82)
Зам. главен редактор: Христо Бунев (980 04 95)
Художник: Христо Градечкиев
Художник на корицата: Мария Вещинова
Препечат: Май Ковачева
Маркетинг и реклама: Стефан Банков (986 12 29)

Генерален директор: Купа (986 20 85)
Прима Иванова - съставна култура (986 12 29)
Албена Рускова - регионална култура и чинията (986 12 29)
Мария Банкова - интервюта (980 04 95)
Никола Банков - мистери (986 20 85)
Светлана Петикова - публицистика и изкуство (986 20 85)

Генерален състав: СБ-АНК - АД, банков код 80898882
Сметка в БЗБ: 1000656109, сметка в БЗБ: 1000656102,
сметка в БЗБ: 1000656106, сметка в БЗБ: 1000656100

Редакцията се помещава в: ISSN 1861-1408
Печат: ИИЗ, Дарница АД, ЕИЗ София, ул. Народна революция 11А
Печатни работи: 988 33 22, факс: 980 04 95, E-mail: info@kulturaonline.bg

оказват лице в лице с ограда, които решително не са виртуални, огради от вериги и бодлива тел, подсилени с бетон и охранявани с картечници. Щом чуя израза "свободна търговия", не мога да не си представя фабриките-затвори, които посетих във Филипините и Индонезия, целите обкръжени от портали, наблодателни кули и войници - за да се предпазят силно субсидираните продукти от изнасяне, а работниците от синдикалните дейци. Мисля си също за скоростното пътуване до Южноавстралийската пустиня, където посетих Умера, печално известния център за задържане на незаконно пребиваващи. Разположен на петстотин километра от най-близкия град, Умера е бивша военна база, превърната в приватизиран лагер за бежанци, собственост на спомогателната фирма на американските служби за сигурност "Уейкнхът". В Умерата афгански и иракски бежанци, избягали от политическото и диктатурата в собствените си страни, са толкова отчаяни от това, което виждат, да става за оградата, че правят гладни стачки, скачат от покривите на спалните си помещения, пият шампоан и си зашиват устата, за да мълчат.

Всички тези огради са свързани: реалните огради, наравени от стомана и бодлива тел, са нужни за налагането на виртуалните, тези, които държат ресурсите

и богатствата недостъпни за толкова много хора. Просто не е възможно да се огради толкова голяма част от нашето колективно богатство, без това да се допълни със стратегия за контрол над масовите явления и мобилност. Фирмите за охрана правят голям оборот в градовете, където пропадта между богати и бедни е най-голяма - Йоханесбург, Сао Пауло, Ню Делхи - те продават железни огради, бронирани автомобили, сложни алармени системи и наемат армии от частни охранители. Сега изглежда, сякаш тези огради и охранявани квартали, които бранят имуществото, са микросмоси, отразяващи това, което бързо се превръща в глобална охранителна ситуация - не глобално село, стремежът се към намаляване на стените и бариерите, както ни беше обещано, а мрежа от крепости, свързани от силно милитаризирани търговски коридори.

Ако тази картина изглежда пресиленна, това е само защото повечето от нас на Запад рядко виждаме огради и артилерията. Оградените фабрики и центрове за незаконно пребиваващи остават скрити в отдалечени места, откъдето има по-малка възможност да се поставят под съмнение съблазняващата реторика на света без граници. Но през последните няколко години някои огради нахлуваха в зоната на пълна видимост често (много уместно) по време на срещите на върха, на които този брутален модел на глобализацията е предложен. Сега е общоизвестно, че ако световните лидери искат да се съберат да разискват някаква търговска спогодба, за да се пазят от яростта на обществото, те ще трябва да изградят истинска крепост в модерен вариант, допълнена с бронирани машини, създателен газ, водни струи и полицейски кучета.

Но тези неща, които се представят като застрашаващи конфронтации, често са жизнерадостни събития, не по-малко експерименти с алтернативни начини да се организират общества, отколкото критика на съществуващите модели. Спомням си, че първия път, когато участвах в една от тези контра-срещи, имах ясно чувство, че се отваря нещо като политически портал, проход, прозорец, "пукнатина в историята", ако използваме прекарната фраза на субкоманданте Маркос. Това отваряне няма особена връзка с чуждото познание в местния "Макдоналдс", образът толкова допаднал на телевизионните камери. То беше нещо друго: усещане за възможности, полъх свеж въздух, кислород, устремен към мозъка. Тези протестни срещи съществено са променяли седемте мартовски курсове по глобална политика, среднощни заседания относно стратегията със симултанен превод на шест езика, фестивали на музиката и уличния театър - както вестилане в паралелна вселена. За една нощ мисълта се преобразява в алтернативно глобално село, където настоячивостта замества примирението, фирмените знаци се нуждаят от въоръжени пазачи, рата изместват колите, изкуството е навсякъде, познати си говорят помежду си и перспективата за радикална промяна на политиката не изглежда като странна и анахронична идея, а като най-логичната мисъл на света.

Отварят се също и други видове прозорци, тихи събития за възвръщане на приватизираните пространства и активи за публична употреба. Може би това са учениците, които изхвърлят рекламните от класните си стаи или си разменят музика онлайн, или създават независими медийни центрове с безплатен софтуер. Може би това са тайландските селяни, които засаждат зеленчуци върху преобило напояваните изригващи, или безимотните земеделци в Бразилия, които събират оградите около неизползваните земи и ги превръщат в земеделски кооперации. Може би това са бодливските работници, които успяват да откъснат приватизацията на водоснабдителните си мрежи, или жителите на Южноафриканските гета, които събират прекъснатото електрочество на кварталните под лозунга "Енергията за народа!". И веднъж въпреки тези пространства също така се преустраиват на кварталните събрания, в градските съвети, в високите медийни центрове, в поддържаните от общини гори и ферми се появява нова култура на претърсване от жизненост пряка демокрация, демокрация, поддържана и подсилвана от прякото участие, а не потапяна и обезличавана от пасивната позиция на зрител.

Нейому Клайв